

DÍSZPOLGÁROK PEST-BUDÁN ÉS BUDAPESTEN (1819–1947)

Városi díszpolgári címek adományozása a múlt század első felében a városfejlődés egyik érdekes jelensége. Szorosan összefügg a feudális eredetű városi polgárjog közjogi tartalmának rohamos kiüresedésével, s az ennek pótlását célzó, spontán törekvésekkel. A polgárjog kezdetben – a 17. század végétől – a szabad királyi városokban a teljes jogképességet jelentette, melynek megszerzése a városi lakos számára egyet jelentett a kollektív indigenátussal, a városi közügyek tényleges gyakorlásának és a helyi hatalomban való részesülésnek a lehetőségével.

Polgárnak, vagy polgárinak lenni a 18. században éppen nem individuális önelvűséget, egyéni hajlamok szerinti életstratégia megválasztásának lehetőségét és partikularizmust jelentett, hanem – város és polgár közös jogalanyiságából fakadóan – ezekkel ellentétes tartalmakat. Erőteljes kollektivitást a rendkívül szűkkörűen felfogott közösségi érdekazonosság alapján; a városi közösség érdekeihez alkalmazkodó merev, korlátozott érvényű normákat és erőteljes késztetést arra, hogy a polgárok magatartásában a helyi érdekek szerint értelmezett, úgynevezett polgárerények érvényesüljenek. A polgárjog elnyerésével a városi privilégiumokban részesített egyén rendelkezik azokkal az anyagi feltételekkel és morális tulajdonságokkal, melyek érdemessé teszik arra, hogy ezután már a bírók körében is helyet foglalhasson.

A Buda és Pest szabad királyi városok esetében is érvényes későfeudális városi öntudat a múlt század első harmadában – a nemzeti és reformtörekvések idején – az elbizonytalanodás jeleit mutatja. Ennek tudható be, hogy a polgárjog jelentősége csökken, lassan pusztta címmé válik. Pesten megszűnik az iparűzési jog végleges elnyerésének a polgárjog megszerzéséhez kapcsolt kötelezettsége.¹ Csupán hivatkozás történik a korábban kézzelfogható előnyöket jelentő jogokra és kötelezettségekre, s egyre szembeötlőbb az erkölcsi mozzanatok előtérbe kerülése.



Széchenyi István, Mezey Lajos festménye,
1860-as é. BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 24005

GRÁTISZPOLGÁROK

A polgárjog morális értékeket hangsúlyozó változata volt – még a díszpolgárságot megelőzően – az úgynevezett *grátiszpolgárság*. A grátiszpolgárok a későbbi díszpolgároktól főként abban különböznek, hogy ebben az esetben a megválasztás célja a városi polgárjogból fakadó tényleges előnyök biztosítása, míg a díszpolgárok pusztán címként, érdemi városi szerepvállalást nem feltételezve bírák a kitüntetését. A grátiszpolgár legtöbbször a polgárjog megszerzésével máskülönben együttjáró úgynevezett polgárdíj vagy taksa befizetése alól is mentesül. Szociológiai jellegzetessége a grátiszpolgárságnak, hogy az ily módon a választott polgárság soraiba kerülők többnyire életük egy bizonyos szakaszában tényleges városi szolgálatban is állottak – avagy valamely városi főhatóság főtisztviselői voltak. E tisztükben jelentős tevékenységet fejtettek ki a városok érdekében, melynek aztán – mintegy késői elismeréseként – részesültek a kiváltságban, illetve megtiszteltetésben.

Így lett grátiszpolgár Pesten *gr. Esterházy* Ferenc főkancellár 1753-ban, aki akkoriban bizonyos közkedveltségnek örvendett a testvérvárosokban; *Bolla* Antal, Pest megye mérnöke, Pest felmérője (1791); *Ürményi* József és *Ürményi* Bernát személynök és helytartótanácsosok (1792–93); vagy *Szentgyörgyi Horváth* József (1821), a Horváth-kert tulajdonosa.

A polgárjog grátisz történő adományozásakor az érdemek csupán két ízben határozhatók meg a rendelkezésre álló források alapján: pestis- és kolerajárványok idején segédkezők esetében, amikor főként orvosok kapják a polgárjogot, vagy inszurgensek és katonatisztek megadomá-



Ürményi József, Ehrenreich metsz. Donát u., 1818.,
rézm., BTM Metszettár, ltsz.: 22.392 részlet.



Gr. Brunszvik József, Lütgendorf metsz., 1826.,
BTM Metszettár, ltsz.: 34.33, részlet.

nyozása kapcsán akiknek a napóleoni háborúk idején tett katonai szolgálatokat méltányolta a város. A Budán és Pesten 1711–1843 között grátisz-polgárrá lett személyek az alábbi módon csoportosíthatók társadalmi, illetve foglalkozási rétegek szerint.²

	BUDA (1711–1837)		PEST (1717–1843)	
	<i>német nevű</i>	<i>magyar nevű</i>	<i>német nevű</i>	<i>magyar nevű</i>
Városi tisztségviselők	5	1	8	6
Kormányzati (fő)tisztségviselők	2		12	7
Katonák és inszurgensek	1	2	11	6
Orvosok	2		2	
Kereskedők	1			
Patikusok			1	
Mérnök			1	
Karmester (!)			1	
Telektulajdonos		1		1

A polgárjog grátisz történő adományozásának reformkorig nyúló kultuszával párhuzamosan fejlődik ki a 19. sz. első felében a díszpolgárság intézménye: Pesten 1819-től, Budán pedig 1830-tól. Az összefüggés a városi polgárjog hanyatlása és a díszpolgári cím adományozásának szokásba jötte között nyilvánvalónak tűnik, vagyis: amilyen mértékben veszíti el jelentőségét az előbbi, olyan mértékben látja szükségét a modernizálódásra nemigen hajló, a feudális eredetű polgárjog továbbfejlesztésére képtelen patriciátus, hogy a városi érdekeket idealizált formában és jelentős személyiségek által hitelesítve megjelenítse.

A DÍSZPOLGÁROK

A *díszpolgárok*³ a grátiszpolgárokhoz hasonlóan elvileg rendelkeznek a polgárjogok gyakorlásának lehetőségével. A városi tanács által kiállított díszoklevelek – mint például az első magyar nyelvű, melyet 1838-ban adományoz a pesti tanács Lónyay Jánosnak a nagy pesti árvíz királyi biztosának, ünnepélyesen ki is nyilvánítja, miszerint: „...adván 's tulajdonítván ő Méltóságának mind azon jogokat 's szabadságokat, melyekkel e' városnak valóságos Polgárai régtől fogva éltek, 's mostanában is élnek.”⁴

Formáját tekintve ebben az időszakban a díszpolgári oklevél semmiben sem különbözik a rendes polgáritól; a város címerével és díszítő ábrákkal ellátott nyomtatvány. A dolog természetéből fakadóan a díszpolgárnak az egyébként kötelező polgáresküet nem kell letennie –



Lónyay János, 1845, F. Eybl litográfiája
BTM Metszettár, ltsz.: 28.722., részlet.



Deák Ferenc 1842, F. Eybl litográfiája
BTM Metszettár, ltsz. n.



Klauzál Gábor, 1842, F. Eybl litográfiája
BTM Metszettár, ltsz.: 3543



Wesselényi Miklós báró, 1842, F. Eybl litográfiája
BTM Metszettár, ltsz.: 3433



Zsedényi Eduárd, foto, 1860-as é.
BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 23.874



Szemere Bertalan, Kozina Sándor festménye,
MNM TKcs

ezt rendszerint az oklevél átvétele alkalmával a megisztelt részéről elmondott rövid köszönőbeszéd helyettesítette.

Jelenlegi ismereteink szerint a reformkorban Budán tizennyolc, Pesten harmincegy személyt tüntettek ki e címmel. Ha a címek odaítélésének háttérében meghúzódó motívumokat és a megadományozottak társadalmi típusait vizsgáljuk, jellegzetes csoportok körvonalazódnak. Mind Buda, mind Pest esetében elmondható, hogy a város nagy súlyt fektet az *aulikus szempontokra*. Részben arra törekedtek, hogy a kormánysszervek befolyásos főtisztviselőinek a városok érdekében kifejtett vagy kifejtendő tevékenységét nyugtázzák.

A Pest város által 1819-ben megválasztott első díszpolgár is a tárnokmester, gr. *Brunszvik* József volt, akinek díszoklevele ugyan nem tünteti fel az adományozás jogcímét, ám az 1828-ban megadományozott másik tárnokmesterről, gr. *Cziráky* Antalról viszont tudjuk, hogy a városnak juttatott telkekért részesült ebben a kitüntetésben.

A királyi biztosok megbízatása egy-egy meghatározott feladat elvégzésére szólt, s tevékenységük olykor komoly beavatkozást jelentett a korabeli városigazgatásba. Mivel a királyi biztos széleskörű felhatalmazással rendelkezett, sokat nyomott a latban az adott biztos személyisége: együttműködően, jóindulatúan avagy ridegen, bürokratikusán, számonkérően viszonyul megbízatása teljesítéséhez. Mérey Sándor helytartótanácsos 1830-as pesti biztosi működését követően az utóbbit igyekszik honorálni a magisztrátus díszpolgári cím adományozásával. A fennmaradt indoklás a megadományozott egyik fő érdemének tekinti, hogy a biztos a városigazgatás újjászervezésének nehéz feladatát „nemes jelleme révén”, a városi illetékesekkel közreműködve hajtott végre. Más esetben igyekeznek megragadni a lehetőséget, – talán a közvetlen érdekbiztosítás szempontjain is túlmenően – hogy a város vezető köreinek a kormány iránti elkötelezettségét kife-



Liszt Ferenc, Kozmata F. felv.
BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 7048



Eötvös József báró, 1840. J. Kriehuber litográfiájának
részlete. MNM TKcs.

jezésre juttassák. Pl. József nádor felgyógyulása után mindhárom (!) kezelőorvosát díszpolgárrá választják Budán.

További díszpolgárok egymástól eltérő okok folytán kerülnek megválasztásra. Budán a reformkor szelleme hatja át a cím adományozását. A harmincas évek második felében, népszerűsége csúcsán választják meg gr. *Széchenyi* Istvánt, sokirányú működésének majd minden ágát megemlítve a tanácsi határozatban – a jelek szerint „a nemes gróf” kiemelkedő nagyszerepségének teljes tudatában.⁵ Az 1843/44-es országgyűlés jelentős reformmunkálatai, a városi kérdés tárgyalásakor tanusított aktivitást honorálva adományozza meg a „szabad királyi főváros” *Bezerédj* Istvánt, *Deákot*, *Eötvöst*, *Klauzált*, *Szemerét* valamint – a kormánypárti *Zsedényi* Eduárdot is, értékelve a haza és a városok ügyének előmozdítása során tanusított „hő buzgalmat, a mély belátást, a magas lelkesületet és hazaszeretetet ...”.

Pesten a tragikus 1838-as árvíz során nyújtott segítőkészség határozza meg a díszpolgárrá választást. A harminckét pesti díszpolgár közül ugyanis huszonegy ezen okból részesült a kitüntetésben. A szomorú esemény nemcsak a hazai, de a Lajtán-túli közvéleményt is megmozdította. A hazai és a külföldi közreműködők az eltérő társadalmi körülményekből fakadó, bizonyos fajta „munkamegosztás” keretében veszik ki részüket a segítségnyújtásból. Míg a honiak jórészt a mozgósított közigazgatási apparátus fő- és beosztott hivatalnokai, valamint az itt állomásozó katonaság parancsnokai, addig a Lajtán-túli segélynyújtók kivétel nélkül polgárok: nagykereskedők, építőmesterek, írók-újságírók – valamint a művész *Liszt* Ferenc. Noha a fennmaradt tanácsi határozatok és oklevélfogalmazványok jórészt egy meghatározott alapszöveg kisebb változtatásokat és kiegészítéseket tartalmazó variánsai, az érdemként elkönyvelt tevékenység mindazonáltal megismerhető belőlük. A város, amikor gr. *Lónyay* Jánost, a katasztrófa nyomán kinevezett királyi biztost, s az akkor az ő titkáráként tevékenykedő gr. *Dessewffy* Aurélt, valamint *Krajnik* Imre helytartótanácsi fogalmazót ezen elismerésben részesítette, – a hivatali protokoll

szempontjainak is mintegy eleget téve – a kormányzati intézkedésekre reagált. Tevékenységük értékelése során egyrészt hivatalos intézkedéseik gyors, célirányos és hatékony voltát ismerték el, másrészt igyekeztek rámutatni azokra a szubjektív mozzanatokra is, melyek az önfeláldozó, humanus magatartásnak mintegy magyarázatául szolgáltak. A tények kihámozása a romantikus hangulatú, kegyes szóvirágok és díszítő jelzők garmadájaiból nem könnyű feladat; nem tudni ugyanis, hogy a ma már csupán kötelező, formális udvariaskodásnak ható, hosszas felsorolása és taglalása az erényeknek nem tudósít-e ugyanakkor személyes jellegű, ám a kortársak által ténylegesen átélt érzelmi mozzanatokról is egyben.

*Ki él még itt? riad
Most egy hajós közel,
Sajkája telve bár
Menekvők terhivel.*

*S még jókor érkezik;
A féltett kőfal áll,
S kihalt remény után
A nő hajóra száll*

– énekli meg Vörösmarty Mihály: Az árvizi hajós c. versében az önfeláldozó Wesselényi bárót. S noha a történeti köztudatban a pesti árvízzel kapcsolatban jószerivel csupán az ő neve ragadt meg, ám rajta, s az említettekén kívül még más arisztokraták is – számos polgári rendűn kívül – a gátakon teremnek a vész napjaiban, vagy nyújtanak egyéb segítséget a bajba jutottaknak. Des-



Hild József, Ism. m. fametszetének részlete.
BTM Metszettár, ltsz 28.590.



Marastoni Jakab, 1858. Marastoni József
litográfiájának részlete. BTM Metszettár, ltsz.: 18333/3.

sewffy mellett díszpolgárrá választották közülük: gr. *Zichy* Károlyt, gr. *Szapáry* Ferencet és gr. *Festetics* Gusztávot. Csakhogy, míg Wesselényi nemtelen politikai üldöztetésben részesül ekkoriban, akinek erkölcsi elégtételt szándékszik nyújtani a közvélemény a meghurcoltatással szemben, – s akit végül majd csak 1842-ben, egy némileg enyhültebb politikai klímában iktat díszpolgárai sorába a város, – addig az említett főrendűek jószolgálatáról jobbára megfélemlenkedik, – mivel azok aulikusak voltak.

Külön csoportot képez a helyőrségi főtisztek azon köre, br. *Dietrich* Emánuel, *Schmeling* Károly, gr. *Vécsey* Ágoston és br. *Léderer* Ignác, (az utóbbi 1848. májusának hírhedt főhadparancsnoka), akik – szintén nem közvetlenül az árvíz után részesültek elismerésben. Ők a város és a katonai hatóságok közötti jó viszony kialakításáért kapták a címet, egyben értékelve az életmentésben, s a vagyonmegóvásban játszott egykori szerepüket.

Az árvízi mentők érdekes csoportját képezik a polgári rendű külhonosok. Élükön a bécsi alpolgármester, Franz *Zapka*, akinek fellépése mintegy szimbolizálta a birodalmi székváros szolidaritását, – s akinek megítélése korántsem volt csupán jelképes. Megadományozták a három bécsi építő-, illetőleg ács mestert is, akik „felsőbb helyről kapott megbízatás” alapján érkeztek Pestre, s nyomban bekapcsolódtak a házbeomlások részletes okainak felderítésébe, s a tanulságok figyelembevételével kidolgozandó új építési szabályzat munkálataiba. (Paul *Sprenger*, Mathias *Wisgrill*, Jozef *Klee*.) Újabb „segítők” a művészek, mindenek előtt a „hírhedett zenésze a világnak”, *Liszt*, aki jótékonyági hangversenyen gyűjtött adománnyal sietett a bajbajutottak segítségére. *Saphir* Móricz, a félig magyar származású bécsi író, prózai előadásokkal tette ugyanezt. Adolf *Bauerle*, a *Wiener Zeitung* szerkesztője pedig saját újságján kívül más lapokban is közzé tett hirdetésekkel is igyekezett adományokat gyűjteni. Philip *Scherz* és Franz *Pfeiler* bécsi nagykereskedők pedig – utóbbi árujával reked Pesten az árvíz miatt – „afféle polgári rendű sajkások” gyanánt, a helyszínen vettek részt az életmentésben, osztottak eleséget, s gyűjtöttek adományokat a rászorulóknak. Lényegileg ugyanezen jócselekedetek okán nyert díszpolgári oklevelet az egyetlen hazai polgár, *Landerer* Lajos, az ismert nyomdatulajdonos, aki felülmúlta a bécsieket is, mert a szintén veszedelemben forgó saját otthonát odahagyva sietett az omladozó külvárosi vályogépületek közé. S, hogy az egymástól oly gyakran elzárkózó testvérvárosok azért bizonyos esetekben odafigyeltek egymás ügyeire – mi sem bizonyítja jobban, minthogy Buda is adományoz díszpolgárságot árvízi jócselekedetek okán; hiszen amint a budai tanács megfogalmazta: „[az illető személyek] Buda város javára is [cselekedtek] – mellynek jó és bal sorsa, testvére Pest városáéval ugyanazonos”. Ennek folytán lesz Buda díszpolgára br. *Sina* György bankár, aki pénzádományt juttatott az árvízkárosultaknak, s br. *Dietrich* Emánuel altábornagy, aki karhatalmi segítséget nyújtott a vész napjaiban.⁶

Am úgy Pesten, mint Budán még egyéb érdemek okán is részesül néhány városi lakos a kitüntetésben. *Hild* Józsefet 1842-ben és *Marastoni* Jakabot, az első pesti festőiskola megalapítóját 1846-ban építész, valamint művészeti tevékenységeikért jutalmazták meg. *Hild* esetében, a város érdekében kifejtett tevékenységét részletesen méltatva, személyes mozzanatok is indokoltnak láttott felemlíteni az adományozó tanács. Ezek: *Hild* erkölcsössége, szerénysége, önzetlensége; s *Marastoni* esetében is kezdeményezésének úttörő volta mellett, a festő önzetlenségét domborítják ki leginkább. *Külkey* Henrik és *Petrichevich* Horváth Lázár pedig 1846-ban az egyesületi jótékonykodás előmozdításáért részesül ezen megítéltetésben.⁷

A reformkori díszpolgárokkal kapcsolatban összegzésként megállapíthatjuk, hogy bár a cím adományozása több esetben nem volt mentes hatalmi, konjunktúrális vagy presztízs-szemponctól, mégis, majd minden esetben kimutatható oly cselekedet vagy tevékenység, mely bízvást összefüggésbe hozható a városok tényleges vagy korabeli felfogáson alapuló érdekeivel.

AZ ÖNKÉNYURALOM DÍSZPOLGÁRAI

A szabadságharc leverésétől a kiegyezésig terjedő időszakban alkalmazott gyakorlat a korábbiaktól eltér. Noha – miként a reformkori liberálisok esetében láthattuk – az előző periódusban sem volt ismeretlen a direkt politikai és protokolláris motívum, ebben az időszakban ez már szinte kizárólagosan jellemző. A különféle neoabszolutista kormányok akut legitimációs válsága húzódik meg végsősoron a heves igény mögött, hogy a városi polgárság nevében az új „képviseleti” szervek, a városi községtanácsok nyilvánítsák ki nagyrabecsülésüket a kurzus politikájának ismert vagy kevésbé ismert képviselői irányába. Minthogy azonban a negyvennyolcas városi törvény által modern képviseleti alapra helyezett városi önkormányzatokat 1850-ben megszüntették, s helyükbe kinevezett szerveket, az említett községtanácsokat ültettek: a díszpolgárság morális bázisa ezzel igen jelentős mértékben erodálódott. S a kedvezőtlen politikai körülményekhez járult még háttérként az a tényező is, hogy mivel a feudális eredetű polgárjog gyakorlati jelentősége 1848-ban egyébként is megszűnt, az arra alapozódó díszpolgári cím elveszítette eredeti hivatkozási alapját. Másrészt az ettől kezdve adományozott díszpolgári címek – éppen ezen új feltételek következményeképpen, jelenthetik persze a díszpolgárság intézményének „új korszakát” is.

A tizenhét esztendő alatt (1849–1867) összesen harmincnégy személynek adományoztak ilyen kitüntetést, tizenhárom esetben ugyanannak mindkét városban is. (Statisztikailag két-három kitüntetés is esett évente.) Míg Pesten csupán 1849. és 1855. között gyakorolták ezen városi „jogot”, addig Budán egészen 1865-ig osztogattak ilyen okleveleket.

Pesten 1853-ig városi érdemek említése egyáltalában elő sem fordul a határozatok indoklásában, s a kitüntetettek kiválasztásában is teljesen nyilvánvaló a császárhű politika szándékolt



J. Haynau, E. Kaiser litográfiája, MNM TKcs



Josip Jelacic báró, J. Kriehuber litográfiája, MNM TKcs

demonstrációs jellege. Az 1849–50-ben Pesten és Budán is egyként megválasztottak – vagy inkább kinevezettek – csoportja: *Radetzky, Haynau, Grünne, Schwarzenberg* – jellegében miben sem különbözik azok körétől, akiket, ki tudja mi okból csak Pesten választanak meg –: *Paszkievics, Windischgraetz, Jellasics, Franz Liechtenstein*. Az indoklások is igen hasonlóak, s némelykor teljes nyíltsággal utalnak a császárhű alattvalók örömeire és büszkeségére, melyet azok a „forradalom hydráján” győzedelmeskedő tábornokok dicsősége felett éreztek. A Gesamtmonarchie-t népszerűsítő szándék tárgyi bizonyítéka, hogy az 1850-ben megadományozottak az olasz alkotmány egy éves évfordulóján, annak alkalmából kapták kitüntetésüket. Ide sorolandó az 1853-as Libényi-féle merényletet meghiusító, az uralkodó életét megmentő Maximilian O'Donnel gróf származékának és Jozef Ettenreich bécsi polgárnak juttatott hálakitüntetés is.

Az ötvenes évek második felében, valamint



F. Schwarzenberg herceg, L. Müller litográfiája,
M. Stohl képe után., MNM TKcs.



A. Windisch-Grätz herceg, A. Prinzhofer litográfiája,
BTM, Metszettár, ltsz.: 20.780

a provizórium időszakában ismét módosulnak a szempontok. A korábbiaktól eltérően ugyanis most már nem az összbirodalmi politika legjelentősebb politikusai és hadvezérei kerülnek kiválasztásra. A városok – különösen Buda – tisztelete ekkor már a magyarországi hivatalokat és posztokat betöltő főhivatalnokok és tábornokok felé fordul. Így lesz pest-budai díszpolgár pl. *Augusz Antal* báró, kerületi főispán, majd helytartótanácsi osztályfőnök 1854–56-ban, *Almássy Móric* gróf, országos pénzügyigazgatósági elnök Budán 1854-ben, vagy *Dietrich Antal* báró, tábornagyrész, budai vár- és térparancsnok 1858-ban.

Másik jellemzője ezen évek díszpolgári határozatainak, hogy a birodalmi érdekek hangsúlyozása mellett ismét megjelenik bennük a lokális elem. Noha az utalások többnyire általánosságokban mozognak: Almássy esetében például felemlítik „a város irányában tanúsított kegyes bánásmódját”, Dietrichnél „a város lakói iránt tanúsított jóindulatát és barátságos érzületét”. Ám némelykor – főként a budaiak esetében –

konkrétumokra is fény derül, mint például az említett Augusz esetében, akinek érdemként Buda szellemi és anyagi gyarodását, „a nyilvános iskolák és a közlekedési eszközök szaporítására irányuló buzdítását” emelik ki. Hess Henrik báró főhadparancsnoknál pedig megemlékeznek arról, hogy Budán tartózkodása alkalmával „a város építésére és felvirágzására gondolva azt nagymértékben sajátkezűleg kivitelezett, szépségében, részletességében és teljességében kiváló szépítési tervvel ajándékozta meg ...”.

A provizórium időszakában már csak Buda adományoz – kilenc esetben – díszpolgári címet, melyek indoklásaiból – az egyetlen Ganz Ábrahámét kivéve – ismét eltűnik a városi érdemre történő hivatkozás. Az 1863-ban adott öt kitüntetést például az országos aszály alkalmával tanúsított fáradozásaiért adományozták Forgách Antal gróf főkancellárnak, Pálffy Mór gróf helytartónak, s három másik helytartótanácsosnak. Az 1864-65-ben kitüntetettek pedig szintén a Schmerling-éra legfőbb honi reprezentánsai közül valók: Zichy Hermann gróf fő- és Beke Kálmán alkancellár, valamint

Coronini Cronberg János gróf főhadparancsnok. A Schmerling-kori kitüntetettek sorában Ganz Ábrahám az egyetlen, akit nem a hatalmi protokollaritás jegyében választanak díszpolgárnak, hanem főként „... az ipar mezején csinált kitűnő találmányai által a főváros híre emelésére szerzett érdemeit ...” értékelve – noha az ő esetében is felemlítik „dícséretes politikai és erkölcsi magatartását”.⁴



Ganz Ábrahám, Marastoni József litográfiája, 1861.
MNM TKcs

A KIEGYEZÉSTŐL A VÁROSEGYESÍTÉSIG

Az alkotmányosság helyreállítása és a városegysítés közötti években három személy lesz Pesten érdemesült. Lengyel Miklós egri kanonok, a Rókus-kápolna elé – mára már visszaállított – Szűz Mária szobrot adományozta a városnak; Smolka Ferenc galíciai képviselő pedig 1860-ban a Reichsratban egy beszédében száll síkra a magyar alkotmány helyreállítása mellett; valamint gróf Andrássy Gyula lett díszpolgár.

Andrássyt közös külügyminiszterré történt kinevezése másnapján választja meg a pesti közgyűlés, amiért miniszterelnöki működése során biztosította a főváros fejlesztésének politikai, pénzügyi és szervezeti feltételeit. E gesztus ugyanakkor nem jelentette azt, mintha a magyar birodalmi centrum-konceptióval nagyjából azonosuló pestvárosi képviselőtestület teljesen osztotta volna a kormánynak a városegysítés módjára és a fővárosi törvény bizonyos szakaszaira vonatkozó szándékait. A fővárosi törvény minisztériumi tervezetét ezekben a napokban tárgyaló pesti és budai bizottságok a törvényjavaslatnak a főpolgármesteri hatáskörre, a virilizmusra és a városi tisztviselők szavazati jogára vonatkozó részeit illetően ugyanis jelentős módosításokat igényeltek. Érdekes módon a főváros cselekvési szabadságát az egyesítési törvénynél jobban kor-



Gróf Andrássy Gyula,
Benczur Gyula
festménye, 1880-as é.
BTM Kiscelli
Múzeuma,
Itsz.: 51.1263

látozó közmunkatanácsi törvény tárgyalásakor a városok nem tanúsítottak komoly ellenállást – jóllehet Andrássy városigazgatási célkitűzései nem teljesen estek egybe a városi autonómiára féltékeny gonddal őrködő régivágású városatyák szempontjaival.⁹

VÁROSEGYESÍTÉS UTÁNI ÉVTIZEDEK

Az egyesített főváros a *dualizmus* időszakában kereken egy tucat személyt érdemesített a díszpolgári címre. Ezek körében dominálnak a politikusok, akik több esetben hivatali idejük lejártakor részesülnek a megtiszteltetésben; (*Wekerle, Bánffy, ifj. Andrássy*) s voltak olyan személyek, akik – noha a cím odaítéléséről rendelkező közgyűlési határozatok indoklása erre nem feltétlenül tért ki – életük valamely szakaszában közvetlenül kapcsolódtak vagy a budapesti községpolitikához vagy tevékenységük valóban összefüggött a főváros érdekeivel. A dualizmus díszpolgárait mindamellett ötletszerűen, előzetes szempontok megjelölése nélkül, némelykor pillanatnyi politikai-taktikai megfontolások szerint választották.

A politikai, közéleti tevékenység mellett még csupán – két esetben – a művészeti munkásság

és egy ízben egyházi ténykedés érdemelte ki a törvényhatósági bizottság megbecsülését. Döntő motívum volt a szóban forgó személyek életútjának vagy hivatásának valamely *jubiláris* mozzanata. Ez alól kivételek az egyesített főváros első díszpolgára, *Munkácsy Mihály*, valamint *Baross Gábor* és a korszak végén *Vázsonyi Vilmos* voltak csupán. Ők tevékenységük révén, személyüknek az adott időszakban történt előtérbe kerülése következtében lettek díszpolgárrá.¹⁰ Külön csoportot képeztek a jubileumi kitüntetettek körében azok, akik tevékenységüket, hivatásukat *fél évszázadon át* gyakorolták. Így *Simor* hercegprímásnak hosszú áldozópapi, *Jókai Mór*nak írói, br. *Fejérváry Géza*nak katonai szolgálati, valamint *Kléh István*nak fővárosi bizottsági működése nyújtott alkalmat a cím odaítélésére. Kilencvenkettedik *születésnapj jubileuma* nyomán adományozza a közgyűlés *Kossuth Lajos*nak a díszpolgárságot két évvel halála előtt. Jelentős alkalmat szolgáltatott a megemlékezésre a *búcsúzás*kor kinyilvánított *köszönet* gesztusa. Így *Wekerle Sándor* miniszterelnöknek 1894-ben és ifj. gróf *Andrássy Gyula*nak 1910-ben történt felmentésekor, illetve *Kamermayer Károlynak*, Budapest első polgármesterének 1896-ban történt nyugalmába vonulása alkalmával.



Br. Bánffy Dezső az uralkodó előtt.

Wekerle hódolói körében
 Illusztrációk Mikszáth K.: Az én kortársaim c. művéből.





*Jókai Mór, Juhász felvétele.
BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 13.597.7*



*Munkácsy Mihály, fotó 1880-as évek.
BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 5507/6x9*



Kossuth Lajos, fotó, BTM Kiscelli Múzeuma

Ha a díszpolgári oklevelekben is *felsorolt érdemek jellege és tartalma* szerint elemezzük a felmerült szempontokat, többnyire a nemzeti érdekekre, a haza javára és a főváros felvirágoztatására végzett tevékenységre utaló általánosságokkal találkozunk. Az érdemek részletes és konkrét jegyzőkönyvi felsorolására csupán egy ízben kerül sor, amikor a „vasminiszter” Baross Gábor megválasztásáról határozott a tisztelt törvényhatósági bizottság. Ez esetben a budapesti iparnak és kereskedelemnek a közgyűlésben helyet foglaló reprezentánsai által benyújtott határozati javaslat, valamint a közgyűlési jegyzőkönyv is részletesen felsorolja azokat a miniszteri rendelkezéseket és az azok nyomán végbement fejlődést, mely az indítvány megtételére sarkallta a városatyákat.

A cím odaítélésére vonatkozó javaslatokat különben többnyire a kérdéses személy *politikai párhívvei, baráti vagy tisztelői* táborához



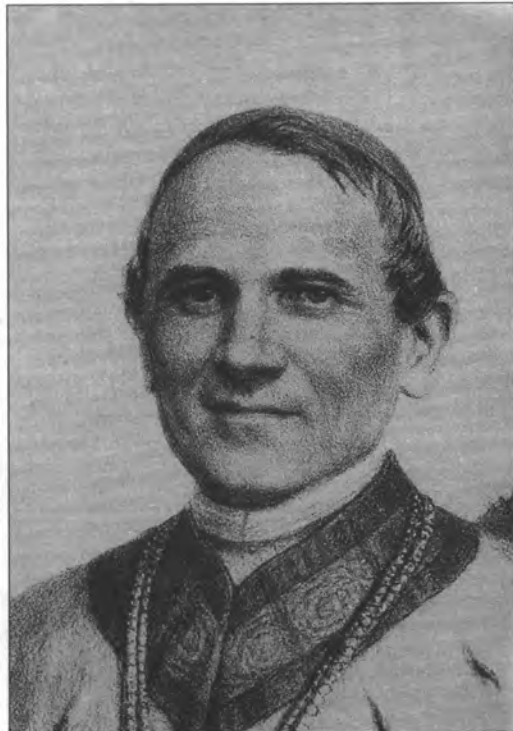
Kármayer Károly, Györgyi Giergl Lajos festménye,
1861. BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 51.619.1



Br. Fejérváry Géza.
Fotó, MNM Újkori Történelmi Múzeuma.

Simor János 1858 k. Litográfia részlete.
BTM Metszettár, ltsz.: 20.767

tartozó bizottsági tagok nyújtották be, sokszor az illetékes városházi szakkbizottság támogatására támaszkodva. Bár a díszpolgári címnek csak a közgyűlés egyhangú határozata biztosíthatta igazából a kellő reprezentatív jelleget, erre a századforduló éveiben, a kiéleződött parlamenti csatározások légkörében, br. Bánffy Dezső és br. Fejérváry Géza megválasztása alkalmával nem nyílhatott mód. Bár már az egyházpolitikai küzdelem időszakában is megnyilvánult a közgyűlés bizonyos világnézeti érdekszerveződése a lemondani kényszerült Wekerle miniszterelnök díszpolgárrá választásának indítványozásával kapcsolatban, ekkor még egyhangúan határoznak a városatyák – csakúgy, mint Kossuth Lajos ügyében. Később a politikai álláspontok már nem voltak olyan könnyen áthidalhatók. Noha a „Turini Remete” esetében még bizonyos eredetiséget és némi bátorságot is mutat a Székesfőváros.





Baross Gábor szobra Budapesten. Fotó, BTM Kiscelli Múzeuma.

Nem érezhette ugyanis magát kellemesen az uralkodó, amikor arról értesült, hogy alig három hónappal a koronázás 25. évfordulójára rendezett nagyszabású fővárosi ünnepségek után – melynek alkalmával Budapest elnyerte a „Székesfőváros” címet –, a közgyűlés elhatározza, hogy Kossuthot díszpolgárává avatja és róla nevezi el a Belváros legforgalmasabb utcáját (melyhez a Közmunkatanács ugyan csak két évvel később, Kossuth halálakor adja hozzájárulását).¹ A közgyűlés azonban tudatában lehetett döntése politikai élének, erről a jegyzőkönyv is tanúskodik. Itt ugyanis egyazon körmondatba foglalva olvasható a király és a nagy hazafi iránti lojalitás kinyilvánítása: „Tekintve, hogy Kossuth Lajos neve elválaszthatatlanul egybe van forrva a magyar nemzet alkotmányos szabadságának visszanyerésére irányuló nemzeti törekvésekkel –, hogy Kossuth Lajos Budapest főváros fejlődése körül is a negyvenes években, különösen pedig 1848-ban elévülhetetlen érdemeket szerzett, a közgyűlés a midőn lelkesült éljenzéssel rója le a törhetetlen hűség és legbensőbb alattvalói szeretet adóját a legalkotmányosabb Uralkodó I. Ferenc József Magyarország koronás királya iránt, kinek áldásos uralkodása az alkotmányos szabadság virágzásának korszaka –, a tett indítványt szótöbbséggel elfogadja s Kossuth Lajost Budapest fő- és székesváros díszpolgárává megválasztja.” A díszoklevelet azután küldöttség adta át a nagy hontalannak.

Bánffy miniszterelnök és Fejérváry honvédelmi miniszter megválasztásának körülményei, mint utaltunk rá, nélkülözték az egyhangú szavazásból fakadó erkölcsi támaszt. A városházi ellenzék részéről az ellenérzések oly erőteljesek voltak, hogy az ennek nyomán kibontakozott városházi viták a korszak jellegzetes politikai botrányai közé iktatták a két kormányférfiú díszpolgárságának ügyét, s tovább rombolták a cím erkölcsi állagát.

Az 1898. szeptemberében megkezdődött nagy parlamenti obstrukció kellős közepén dönt úgy

a közgyűlés kormánypárti többsége, hogy a miniszterelnök megtámogatására indítványozza díszpolgárrá választását. A parlamenti események hatására azonban felforrósodik a hangulat a Városházán, s az ellenzéki városatyák ellenvéleményt jelentve be, Kasics Péterrel, a fáradhatatlan ellenzéki vezérszónokkal az élen szónoklatokba kezdenek. Véleményüket Bánffyról, a félreértések elkerülése végett, írásban is összefoglalják. Eszerint a miniszterelnök: „...semmi oly jeles cselekedetet nem művelt, melyekkel nagy hazánk vagy fővárosunk körül érdemeket szerzett volna”, sőt az ő kormányelnökségének idejére esik ...a választói jog ellen elkövetett visszaéléseknek olyan mérve, a mely ijesztő módon veszélyeztette nemzetünk jövődjét. A polgárok közszabadságát, a gyülekezési jogot korlátozó rendeletekkel csonkította.”¹²

A közgyűlésen elnöklő Márkus főpolgármester azonban eltúri, hogy a többség az ellenzéki városatyákba fojtja a szót, s az ügyrend megsértésével megakadályozza az ellenzéki obstrukciót. A kortársaknak az alkotmányosságba vetett bizalmát tükrözi, hogy ezek után és ezek ellenére is értelmét látják beadványban kérni a belügyminisztert és a minisztertanácsot s személy szerint a szóban forgó Bánffy Dezsőt is (!), hogy az „erőszakos, nem törvényes módon, jogilag és erkölcsileg nagyon is kifogás alá eső eszközökkel” megejtett választás határozatát semmisítse meg, illetve, a miniszterelnök a díszpolgári címet utasítsa vissza, hiszen annak órá „...akár mint gentlemanre nézve sem politikai értéke, sem erkölcsi bece nem lehet”. Az ellenzék jövőbe tekintő látnoknak bizonyul, amikor arra vonatkozóan fejezi ki aggodalmát, hogy ezzel bevonulhat a Városházára „...a hatalmaskodás, [a] legexcessivebb párturalom és a törvények s jogok iránti tiszteletlenség is, tápot és felbuztatást adva az alkotmányosság tisztasága elleni perverz irányoknak”.¹³ Perczel belügyminiszter azonban elutasítja a petíciót azzal, hogy „...a neheztelt határozat ellen alaki (!) tekintetben felhozott kifogások a bemutatott tárgyratokat által igazolva nincsenek”.¹⁴



Karmayer Károly díszpolgári oklevele, 1896
BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 14406



Gr. Apponyi Albert és Sipőcz Jenő távozik a bazilikából, 1921.
Fotó, MNM Újkori Történeti Múzeuma, ltsz.: 14406

Ilyenfajta előzmények után nyújtja át a kormányfőnek a főpolgármester vezette díszes küldöttség az oklevelet – mely különben Báthory fejedelem korából való minták után készült, s ezüst keretét drágakövekből kirakott tulipánok díszítették...¹⁵ Nem voltak sokkal dicsőbbek *Fejérváry Géza* báró megválasztásának körülményei sem. A függetlenségi és demokrata ellenzék ez esetben is mindent elkövetett a határozat megtorpedozására, s konstruktív módon még arra is gondolt, hogy ellenjavaslatot tegyen. Így az uralkodó sérelmes hadseregszervezési törekvéseit feltétel nélkül támogató Fejérváryval szemben az ezen kérdések megoldását az udvar előtt is nemzeti szellemben szorgalmazó Széll Kálmán és gr. Apponyi Albert egyidejű díszpolgárrá választását javasolták. A közgyűlés természetesen nem tárgyalta ezt az indítványt, s így az ennek nyomán elindított újabb obstrukció miatt azon a napon – 1901. június 17-én – az ülés délelőtt tíztől éjjel kettőig tartott. Kasics Péter –, hogy stílszerűek legyünk – a sérelmek egész hadseregét vonultatta fel a honvédelmi miniszter ellen, rendkívül éles hangnemben támadva őt. A militarizmus képviselőjének nevezte, aki nem tiszteli a törvényeket; nem tűri a magyar nyelvet a laktanyákban; a fővárossal csak németül akar levelezni; nem ismer magyar királyt, csak császárt, stb.¹⁷ A vádak ellenére azonban a honvédség megreformálása, valamint a „trónnak és a nemzetnek tett” szolgálatokra való tekintettel Fejérváry Géza is bekerült a főváros pantheonjába, mely cselekedetével az – legalábbis a függetlenségi sajtó szerint – „...a szolgálalkúságnak, a mindenre kapható talpnyalásnak soha el nem törülhető –, soha meg nem bocsátható bizonyítékát szolgáltatta”.¹⁸

E nem különösebben felemelő mozzanatok után vessünk egy pillantást magára a *korszak dísz-oklevelére*. A rendelkezésre álló négy díszpolgári ügyiratban található fogalmazványok lényegileg azonos szövegűek.¹⁹ A díszpolgári oklevél eszerint, a hűbéri idők kiváltságselevelei klasszikusnak tekintett szerkezetében tudatja az olvasóval, hogy: a közügyek elintézésére összegyűlt Székesfőváros közönsége az alant írt napon közgyűlést tartott és a törvényhatósági bizottság több tagja indítványt terjesztett elő N. N.-nek, ilyen-és-ilyen érdemek alapján Budapest Székesfőváros díszpolgárává történő megválasztására. Ezt követte a „lelkessült örömmel” történt megválasztás tényének, valamint annak kinyilvánítása, hogy az illetőnek „mindazon” jogokat megadják, melyekkel a székesfőváros polgárai bírnak és fel is szólították a haza köztörvényhatóságait, hogy az illetőt mindenkor és mindenütt Budapest székesfőváros polgárának elismerni méltóztassanak. Mondanunk sem kell, hogy sem hátrány, sem előny nem érhetett senkit a „budapesti székesfővárosi polgárjog” elismerése vagy el nem ismerése miatt – mivel ilyen jog egyszerűen nem létezett.

A becses dokumentum elkészítésének költségeire a tanács nem sajnálta a pénzt. A kivitelezéssel a Községi Iparrajziskolát bízta meg, melynek igazgatója pályadíjat tűzött ki a tervezet elkészítésére. Az iskola tanárai által kidolgozott öt-hat tervvázlat közül maga a polgármester választotta ki a megfelelőt, melyet a neves Rigler-cég által szállított kutyabőrre dolgoztak fel és láttak el művészi plakettekkel és sárgarézlemez fémintarziákkal. Az így elkészített okmányt végül „fényezett szürkafa” keretre feszítették és nemezmappába helyezték. Egy ilyen oklevél elkészítésének költségei a század elején megegyeztek egy székesfővárosi irodasegéd tiszt egész évi törzsfizetésével.²⁰ A főváros költségvetési jogának szűkös voltára és szigorúságára jellemző különben, hogy az összeg előteremtése 1907-ben például belügyminiszteri jóváhagyást igénylő póthitel biztosítását tette szükségessé.²¹ (Az ügy visszaszár mozzanata, hogy e póthitelről annak a törvényhatósági bizottságnak kellett határoznia, melynek tagja volt maga a díszpolgárrá választott Kléh István is – aki azonban az előrelátó törvényi rendelkezés szerint ilyen esetben nem vehetett részt az őt érintő tanácskozáson.)²

A HORTHY-KORSZAK

A két háború közötti időszakban Budapest - amint a főpolgármester egy ízben utalt is rá - nem élt „pazarul” díszpolgárság-adományozó jogával, ugyanis csupán gróf Apponyi Albertet és Herczeg Ferencet részesítette ezen kitüntetésben.²³ Gróf Apponyi Albert, az agg politikus 1921-ben, Herczeg Ferenc, az írófejedelem, a Magyar Revíziós Liga elnöke pedig 1933-ban lett megválasztva, - mindketten jubileumi alkalmakból. Gróf Apponyi életének 75-ik és közéleti szereplésének 50-ik, Herczeg Ferenc pedig életének 70-ik esztendeje okán lesz egyhangú határozattal fővárosi díszpolgár. Mindkét esetben hangsúlyozottan a nemzeti érdekek és tematika állnak a kitüntetések előterében - szoros összefüggésben a trianoni katasztrófával. Az előterjesztő javaslatok mindkét esetben bőségesen ecsetelték a politikus és az író határozott és erőteljes nemzeti érzésvilágát, a magyar ügy szolgálatában kifejtett erőfeszítéseit. Mindkét méltató beszéd - az íróét maga Sipőcz polgármester olvasta fel - kísérletet tett arra, hogy - különösen Apponyi esetében - eszményített alakban állítsa a közgyűlés elé az előterjesztettet, akinek meghatározó jellemvonásai eszmei tartalmakat hordoztak és így módon valósággal túlnőttek - ahogy azt ki is fejtették - „a rendes emberi arányokon”. Az ilyenfajta eszményítés Apponyi esetében szinte a teljes politikusi értékkészletet érintette, melyből kétségkívül nem hiányoztak a neobarokk verbalizmus stílusjegyei sem. Hivatkoztak mélységes hitére, hazafias érzésére, tudására, államférfiúi bölcsességére, demokratizmusára, szociális érzékére. Az agg politikus így módon válik „a kereszténységnek, a magyarságnak és az európaiságnak eszméjévé”. Az Apponyit közfelkiáltással díszpolgárnak nyilvánító közgyűlési határozat nem jelentette egyszersmind a politikai nézetkülönbségek háttérbe szorulását, még ebben az adott ügyben sem. A forradalmak utáni időszak feszült városházi légkörére jellemző,



Herczeg Ferenc, 1927. Fotó, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 77.698/2

hogy az egyetemes értékszempontok sűrű emlegetése a keresztény-párti képviselő részéről, egyben remek lehetőséget biztosított a liberális ellenzék számára, hogy – ismételten felidézve azokat – burkoltan támadja az ezen eszméket a gyakorlati politikában többnyire nem túl sikeresen képviselő városközi többség egyes tagjait.²⁴

Herczeg Ferenc díszpolgárságának ügye azonban nem szolgáltatott alkalmat ellentétes politikai nézetek burkolt kinyilvánítására, pedig a fővárosi autonómia korlátozását célzó Gömbös-féle novella betervezése körüli időszak ugyancsak keserves viták színterévé tette ekkoriban az Újvárosháza közgyűlési termét. Az irodalomkritikai kisesszének is beillő polgármesteri beszédet azonban ezúttal nem követte „kiegészítés”. A polgármester – összefüggésben az író revíziós ligabeli elnökségével is – Herczeg magyarságának jellegével és annak írói munkásságában megnyilvánuló formáival foglalkozott, rámutatva arra a döntő hatásra, melyet a magyar írók a nemzeti politika alakítására mindig is gyakoroltak. Mind az Apponyival, mind a Herczeg Ferencsel kapcsolatos méltatások utaltak Budapesthez való kötődésükre is, nemkülönben mentalitásuk polgári és humanista vonásaira.²⁵

ISMÉT KÉNYSZER-DÍSZPOLGÁR

1947. őszén azután egy díszpolgár-jelölt valóságos mennybemenetelének lehetett részese a közgyűlés, s közvetve a főváros közvéleménye is, mivel *Sztálin* díszpolgárrá avatását a rádió egyenesben közvetítette az Újvárosházáról.

A politikai-történelmi szituáció érthetővé tette a felfokozott hangulatot, hiszen az ezt megelőző hónapokban dőlt el véglegesen mind a hazai, mind a nemzetközi porondon a majdani hatalmi erőter jellege. A baloldalnak az 1947-es választásokon aratott részleges győzelme ugyan jelentős előrelépést jelentett a szovjet aspirációk szempontjából, ám főként lélektanilag nem volt közömbös a hatalmi pozíciók további nyomatékosítása, ilyesfajta üzenetek révén is, a lakosság előtt. Másrészt ez az esemény is szorosan beletartozik abba a „neobizánci”-jellegű kényszeres szertartásrendbe, mellyel a győző sokszorosan akarja tapasztalni, s a legyőzötttel is érzékelteni – látható jeleket hagyva – erejét és elért sikereit. E bizantinizmus monumentumai végsősoron a Szabadság téri Hősi, a Gellért-hegyi Felszabadulási emlékmű, a Ferenc József-híd „Szabadság”-elnevezése, vagy az Április 4-ei nemzeti ünnep. Ezen sorozat záró tételének Sztálin fővárosi díszpolgárrá választása tekinthető, melyhez a bolsevik forradalom 30. évfordulója szolgáltatott kitűnő alkalmat.

Az eseményt természetesen a legmagasabb szintű protokoll szabályai szerint rendezték, melyen a legfőbb közjogi méltóságok jelentek meg. Sztálin generalisszimust Zamercev vezérőrnagy képviselte. Szigorúan részt kellett venniük a törvényhatósági tagoknak is, a távol lévők – köztük Rákosi is – „kimentették magukat”. A másfél órás ceremónián összesen tíz méltató beszéd hangzott el. Az első Szakasits Árpád, a Törvényhatósági Bizottság elnöke tartotta, majd Bognár József polgármester következett. Ezt követően a nyolc, ekkor még „demokratikusnak” elismert párt szónokai következtek.²⁶ A beszédek közül a Szakasits- és a Bognár-beszéd bír jelentőséggel, főként az azokban található tézisek okán. Mindkettőnek talán legszembeszökőbb vonása, hogy Sztálin politikusi érényeinek és a Szovjetunió évtizedeinek méltatásakor – noha nem kommunista politikusok szájából hangzik el – a szónokok messzemenően azonosulnak a bolsevista elvekkel és történelemszemlélettel. Szakasits ebben odáig megy, hogy a jól ismert lenini „kiesett láncszem”-elmélet elfogadásával nem csak szovjet-orosz vonatkozásban látja igazoltnak a bolsevik hatalomátvételt, hanem – magáévá téve a kommunista érvelést – az októberi forradalom következményeinek a belső orosz viszonyokon túlmutató, egyetemes történetfilozófiai jelentőséget is tulajdonít egyben. A szónok megállapítása szerint ugyanis: a bolsevista diktatúra hajnalának



Szálán egykori szobra a Felvonulási téren. Fotó, BTM Kiscelli Múzeuma, ltsz.: 24.930/6x9.

beköszöntése nélkül „...Európát ma vaksötét éjszaka, fénytelen és reménytelen sötétség borítaná...” (kiem.: H. J. A.). Vagyis a szovjet példa a Szovjetunióan kívül is érvényes.

Persze nem csupán a magyar baloldal sajátja az a korabeli viszonyulás, mely mintegy a Szovjetunió sikeres háborús erőfeszítései eredményeként hajlandó akceptálni az új kommunista fogantatású demokrácia-értelmezést. A demokrácia-fogalmat a baloldal ekkoriban, ahogy az a polgármester beszédéből is kitűnik, már kettős értelemben használja. Egyrészt nem vetik el a hagyományos demokrácia-értelmezést (politikai és emberi szabadságjogok érvényesülése) sem még, hanem azt mintegy kitágítják „nemzetközi demokrácia”, „világdemokrácia ügye”-szerű fogalmi konstrukciókkal, s abba így beletartozónak érzik a sajátos szovjet képződményt is. Másrészt alkalmazták a demokrácia tisztán bolsevista értelmezését is. Ahogy Bognár polgármester fogalmazott ugyanis: „A politikai szabadság és emberi egyenlőség pusztán formalizmussá sülyedt ...”, hiszen képviselői „... az előregedett, papramorgó liberalizmusnak adtak helyet, amely antiklerikális hörgések mellett kiegyezett a tőkével. Kerestek sokan egy új hitet, melyben [a] szabadság nemcsak formális jog, hanem gazdaságilag is alátámasztott lehetőség, amelyben az egyenlőség nemcsak a törvény előtt, hanem az élet minden területén érvényesül és amely az anarchisztikus jellegű túlzó individualizmussal szemben a szabadság nagy elvét a társadalom önkéntes fegyelme és a mások szabadságának tisztelete alapján összhangba hozza az emberi és népi közösség érdekeivel.” S Sztálin nagyszerűsége ezen utóbbi elv gyakorlati érvényesítésében ölt testet. Noha elvileg ilyesféle „politikai-ideológiai alapvetés” nélkül is méltatni lehetne egy államférfi jellemét és cselekedeteit, ezt a kialakult politikai viszonyok már nem teszik lehetővé. Sztálin forradalmár-életrajzában ismertetése, ideológusi, vezetői, törvényalkotói, s főként tábornoki érdemei ekkor már nem voltak említethetők a sztálini politikával való azonosulás kinyilvánítása nélkül. Ami Sztálinnak

Magyarországhoz, s a fővároshoz fűződő érdemeit illeti, ezzel kapcsolatban Szakasits a Vörös Hadsereg korabeli nyilatkozatát idézte, mely szerint az nem hódítóként érkezett ide. A törvényhatósági elnök úgy vélte, a szovjet ármádia főparancsnoka „...jobban óvta a magyarok fővárosát, mint saját katonáinak életét”. Továbbá nem érvényesítette a győző jogait, s „...érezte a magyar nép, hogy a Vörös Hadsereg vigyáz az ország javaira”. A polgármester méltató beszéde végén tért ki arra a motívumra, mely majd nemsokára a rákosista magyar történelemszemlélet alaptézisét fogja képezni. Nevezetesen arra, hogy a Szovjetuniónak „...a magyar nép mást is és többet is köszönhet, mint a világ többi népei...”, mert lehetővé tette „...a négyszáz éves feudalizmus és népi elnyomás bilincseiből való kibontakozást”. Így tehát „...a Moszkvából áradó fénynek köszönheti népünk a maga politikai szabadságát”.

A közgyűlés mindezek alapján, „...a múlt tanulságaiba elmélyült lélekkel...”, választotta díszpolgárává Sztálint, aki egyrészt a Szovjetunió felvirágztatása során egyedülálló eredményeket ért el „...a demokrácia és az emberi együttélés új formáinak megkeresésében...”, másrészt pedig „...mint az országunkat elnyomó idegen zsarnokság örök, elvi ellenfele, az új, demokratikus eszmék után áhító magyar nép felszabadításában a legnagyobb részt vállalta, s ebben egyuttal a magyar fővárosnak új, emelkedett célok felé törekvő szabad életét is lehetővé tette...”.

EPILÓGUS

A becses okmányt díszes küldöttség vitte a forradalom és szabadságharc centenáriumi esztendéjében Moszkvába a kitüntetettnek.²⁷ S mivel az 1945. októberében választott Törvényhatósági Bizottság baloldali tagjai kényesen ügyeltek a nemzet becsületére, a szociáldemokrata Millok Sándor a centenáriumi ünnepségek előkészületei alkalmával, a Közigazgatási Bizottság 1946. március 11-i ülésén felvetette a múlt századi érdemtelen díszpolgárok törlésének szükségességét. Mint kifejezte: „...nem tartanám magunkat méltónak ahhoz a helyhez, ahol állunk és ahol dolgozunk, ha eltűrnénk, hogy ezek a szégyenteljes sorok továbbra is benne legyenek a főváros könyveiben”.²⁸ Az SzDP-előterjesztéshez természetesen a kommunista párt is lelkesen csatlakozott, alkalmat találva arra, hogy a kizárandók körét oly díszpolgárookra is kiterjessze, akik, bár nem abban a korszakban jutottak e címhez, a párt álláspontja szerint mégsem voltak érdemesek rá. (Földes Mihály „első megközelítésben” br. Bánffy Dezsőre és br. Fejérváry Gézára gondolt). Döntés azonban az ügyben 1948-ig, a centenáriumi ünnepségekig nem született. A késedelmet Kővágó József kiszagdapárti polgármester 1946. végén azzal indokolta, hogy egyrészt nem rendelkeznek a díszpolgárok teljes listájával, másrészt nem akarnak „történelmi igazságtalanságot elkövetni”.²⁹

Nem könnyű válaszolni arra az egyszerű kérdésre, hogy végülis kiket, s mikor fosztott meg a fővárosi hatóság díszpolgári címétől. Az 1948. március 15-i centenáriumi díszünnepségek alkalmával ugyanis noha elvi döntés születik arról, hogy a közgyűlés „...megbélyegzi a Hagsburg-uralmat, a Horthy-rendszert és azoknak minden kiszolgálóját...”; s kimondja, hogy megsemmisíti a régi határozatokat, hiszen: „...a magyar főváros díszpolgárai között nem lehet olyanoknak a helye, sem a múltban, sem az elkövetkezőkben, akik a magyar szabadság ellen emelték karjukat, akik a magyar szellemet, a magyar népi akaratot bilincsbe verték.” Majd ezek után „*többek közül*” megjegyzéssel felsorolják Haynau, Jellasics, Paszkievics, Radetzky, Windischgrätz, Lichtenstein, Schwarzenberg, Bach nevét – ám a határozat így zárul: „*és a többieket*”. S mivel a határozat szerint a további intézkedések polgármesteri hatáskörbe kerültek, ám sem polgármesteri rendelet, sem újabb közgyűlési döntés nem született a kérdésben, egy, a határozat nyomán megejtett levéltári kutatást követően, minden jel szerint annyiban maradt a kizárások ügye.

Feltételezésünk szerint nem véletlen, hogy a kizárandók véglegesített listája nem került ismét a közgyűlés elé. A kutatásokkal megbízott Fővárosi Levéltár a határozat szellemének némileg

ellentmondóan ugyanis csupán a neoabszolutizmus és a provizórium alatt megválasztottak törlését javasolta, s Fejérváryékról nem nyilatkozva, Apponyival és Herczeggel kapcsolatosan úgy vélekedett, hogy ami őket illeti „... kétségtelen, hogy rájuk a díszközgyűlési határozat kritériumai nem alkalmazhatók”. Igen valószínű tehát, hogy mivel ez utóbbi két díszpolgárral kapcsolatban a városi vezetés nem merete, vagy nem akarta teljes egyértelműséggel felvállalni a kommunista értékelést – egyszerűen elaltatták az ügyet.³⁰

**

A budapesti díszpolgárság intézménye tehát, mint az a fentiekből is látható, korántsem csupán a fővárosi lokálpatriotizmus elmélyítésére szánt eszköz volt. A közgyűlések – melyek többnyire kormánypárti előterjesztésre döntöttek a cím odaítéléséről – igen gyakran vettek figyelembe a fővárosi érdekekhez közvetlenül nem is kapcsolódó úgynevezett „nagypolitikai” szempontokat. Ezek nem minden esetben növelték a fővárosi képviselőtestületnek, mint autonóm községpolitikai tényezőnek a tekintélyét. Talán ez az intézmény volt az, mely a legszervetlenebbül kapcsolódott a fővárosi politikához. Hivatalos, protokoll-ízű, a főváros lakosságát vajmi kevésbé érintő-érdeklő, többnyire kormányelhatózást tükröző, azt némely esetben a közgyűléseken egyenesen keresztül erőszakoló döntések eredményei voltak ezek. Az intézmény bizonyos fokú létjogosultságát egy döntő körülmény azonban mégis indokolja.

Pest-Budának 1848-ig közjogi, azután pedig társadalmi értelemben 1950-ig voltak *polgárai*, akik a főváros sorsával kapcsolatos elképzeléseiket és érdekeiket községpolitikai pártokba tömörülve érvényesíteni tudták vagy legalábbis törekedhettek erre. Létezett a városi kérdések iránt érdeklődő, azokat befolyásolni tudó városlakó társadalmi típusa, akinek politikai kultúrájára épült az egész fővárosi közélet, aki rendelkezett a közgyűlésen tevékenykedő képviselői révén a *főváros önálló, az államtól elkülönülő vagyonával*, s döntött annak kezelését illetően. Ezen fővárosi polgár volt az egykoron oly sokat emlegetett *polgárerények* letéteményese és megtestesítője, melyek mintegy „magasba emelését” jelenthette volna a díszpolgárság intézménye.

JEGYZETEK

1. SCHMALL Lajos: Budapest polgárai, grátisz- és díszpolgárai. In: Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. Bp. 1899. I. kötet 247.
2. SCHMALL, i.m. 258–260.
3. A díszpolgári cím a dományozásának jogcímeire, illetve az egykorú indoklásokra vonatkozóan ld. jelen dolgozatot.
4. SCHMALL, i.m. 252–253.
5. Széchenyi csupán Buda választja díszpolgárai sorába, minthogy Pestnek már 1831. november 21. óta rendes díjat fizetett választó és választott polgára volt. – Vö. WILDNER, i. m. 13.
6. WILDNER Ödön: Budapest polgári koszorúja – várostörténeti és társadalmi lélektani tanulmány. In: Városi Szemle, 1935. 21. évf. 1. sz. 15.
7. SCHMALL, i.m. 261–63.
8. SCHMALL Lajos: Adalékok Budapest Székesfőváros történetéhez Bp., 1899. 261–63.
9. GÁRDONYI Albert: Ötven esztendő Budapest székesfőváros történetéből. Budapest, 1925. 5.
10. Vázsonyi Vilmos beszédei és írásai. Budapest, 1927. II. köt. 167–168.
11. GÁRDONYI, i.m. 76.
12. BFL IV. 1409. b., 46.351/1898. ikt. sz., november 16.
13. BFL IV. 1409. b., 46.350/1898. ikt. sz.
14. BFL IV. 1409. b., 46.350/1898. ikt. sz. (128 963/III/B. M. sz.)
15. Pesti Hírlap, 1899. 13. sz. 5.
16. BFL IV. 1409. b., 3405/1901. eln. lt. sz.

17. Új Budapest, 1922. február 22. 2.
18. Független Magyarország, 1902. március 19.
19. Ezek: Wekerle Sándor (BFL IV. 1409. b., 10.686/1894. eln. lt. sz.); Kamermayer Károly (BFL IV. 1409. b., 1048/1921. eln. lt. sz.); Kléh István (BFL IV. 1409. b., 5306/1907. eln. lt. sz.); ifj. gr. Andrássy Gyula (BFL IV. 1403. a., 260/1910. kgy. sz.) díszpolgári ügyiratai.
20. Vö.: PÁSZTOR Mihály: Az eladósodott Budapest. Budapest 1907. 165.
21. BFL IV. 1409. b., 5306/1907. eln. lt. sz.
22. Vö.: 1872: XXXVI. tc. 62. §. (2).
23. Fővárosi Közlöny, 1933. december 29. 1882.
24. Fővárosi Közlöny, 1921. március 16. 435–436.
25. Fővárosi Közlöny, 1933. december 15. 1644–45.
26. Ortutay Gyula (FKGP), Kádár János (MKP), Millok Sándor (SzDP), Kéry János (NPP), Kende Zsigmond (MRP), Genáth Endre (PDP), Eckhardt Sándor (DNP), és Balogh István (FMDP).
27. Demokrácia 1948. 11. sz. 3.
28. Főv. Köz.l., 1946. márc. 26., Szabadság, 1946. április 4., Demokrácia, 1946. 9. sz., 7. Fővárosi Közlöny, 556–57.
29. Fővárosi Közlöny, 1946. december 31. 1455.
30. BFL XXI. 516. a. Budapest Székesfőváros Levéltárának iratai. Általános iratok. 56. tétel, 286/1948. ikt. sz.

A DÍSZPOLGÁROK NÉVSORA, AZ ADOMÁNYOZÁS JOGCÍME

BUDA

ESZTERHÁZY PÁL herceg
kir. tanácsos, főispáni helytartó
Adományozás: 1834. IX. 12.

Jogcím: [...] a város területén kiterjedt birtokai vannak [...]
Forrás: BFL IV.1002.j.471/1834. Latin nyelvű díszoklevél-fogalmazvány
(Jancsó Éva fordítása)

SZÉCHENYI ISTVÁN gróf
politikus

Adományozás: 1837. III. 3.
Jogcím: [...] törvényes király iránti tántoríthatatlan hűségét a Haza és a Polgári Rend közérdekei ügyében tett szíves és kitűnő érdemeit, valamint az írói pályán mutatott jeles ismereteit és bő tapasztalásait; a gazdaság, kereskedés, ipar és ezekkel járó közboldogság előmozdításában bebizonyított fáradhatatlan munkásságát, nemkülönben a társas csinosodás, polgáriasodás és nemzeti életünk kifejtésében kitüntetett férfias és sikeres törekvéseit, úgy honunk serdülő intézeteire nagylelkűleg, s önzés nélkül részt tetemes áldozatait, szóval mindezen polgári erényei és hazafiúi sok díszes eredményeinek összegét, melyek által elhunyt őseitől örökségül ráhagyott nevét enyészhetlen új fénnel körzé s önlétét dicsőíté [...]
Forrás: Jakoby Péter: Bp. kézikönyve, I. köt. 1918. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

SINA GYÖRGY báró
bankár

Adományozás: 1839. I. 23.
Jogcím: Azon nagy lelkű Duna szerencsétlen özön viz által meg karosított [sic!] lakossaink javára tett ajánlás [...]
Forrás: BFL IV.1002.j. 1375/1839. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

EÖTVÖS IGNÁC báró
tárnokmester, a szabad királyi városok bírása
Adományozás: 1839. III. 15.
Jogcím: [...] a városban nagy házzal és város környéki birtokokkal bír [...]
Forrás: IV.1002.j. 1494/1839. Latin nyelvű díszoklevél-fogalmazvány
(Jancsó Éva fordítása)

DIETRICH EMÁNUEL báró
altábornagy
Adományozás: 1843. XII. 27.

Jogcím: [...] méltó tekintetbe vévén [nevezett] úrnak, [...] az általa szerzett kitűnő érdemeit: hogy 1834-ik év óta, mióta tudni illik szomszéd Szabad királyi Pest városában mint az ott állomásozó pattantjúság Brigádosa, Ő Felsége legkegyelmesb Királyunk szolgálatjában az alája rendelt katonai osztályt vezérli, s kormányozza, mind a közcsend fentartását, mind pedig és különösen a vagyonbeli biztosságot, kivált tűzveszélyek alkalmával hathatósan eszközölte; hogy továbbá 1838-ik évben, midőn a Duna folyam hullámai Pest városát előzönlék, s végelpusztulással fenyegeték: számos ottani lakosokat, kik életüknél alig tartottak meg egyebet, iszonyú inségükben a parancsnoksága alatt álló katonaság által példás buzgósággal segített, és sokaknak életét s vagyonát megmentvén, ekkép – noha csak közvetve – Buda városa javára is – mellynek jó és bal sorsa, testvére Pest városáéval ugyanazonos –jótékonyan hatott légyen; Buda városa Tanácsa, polgársága, és egyéb közlakosai tehát, fentisztelt Altábornok [sic!] úrnak hálával tartoznának [...]
Forrás: BFL IV.1002.j. 1998/1842. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

BEZERÉDJ ISTVÁN; DEÁK FERENC, EÖTVÖS JÓZSEF báró, KLAUZÁL GÁBOR, SZEMERE BERTALAN, SZENTKIRÁLYI MÓR, ZSEDÉNYI EDE, politikusok
Adományozás: 1845. V. 19.

Jogcím: [...] tekintvén a háza, [sic!] és jelesen a sz: k: városok ügyének előmozdításában tanúsított hő buzgalmat, a mély belátást, a magas lelkiületet és hazaszeretetet, melyet minden alkalommal tanúsítottak és tanúsítanak [...]
Forrás: BFL IV.1002.a. 3119/1845. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

SZENT-IVÁNYI VINCE
helytartótanácsos, királyi biztos
TÖRÖK BÁLINT
Adományozás: 1846. VIII. 14.

Jogcím: [...] díszpolgároknak ajánlatván ez ajánlat örömmel elfogadjatik [...]
Forrás: BFL IV.1002.a. 5547/1846. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

STÄHLY IGNÁC DR.
STEINMOSSLER N.* DR.
WÜRTLER N.* DR.
orvosok
Adományozás: 1846. XII. 4.
Jogcím: Az eljáró tanács azoknak érdemét, kik ő cs: kir:

fenségének az ország nádorának óhajtott felgyogytatásában részt vettek méltányolni akarván [...]

Forrás: BFL IV.1002.a.8288/1846. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

GRÜNNE, KARL gróf

altábornagy, az uralkodó főhadsegéde

HAYNAU, JULIUS VON báró

táborszernagy, Magyarország főhadparancsnoka

SCHWARZENBERG, FELIX VON herceg

altábornagy, birodalmi miniszterelnök

Adományozás: 1850. III. 4.

Jegyzőkönyv: [Egyrészt] az osztrák Monarchia évkönyvében oly nevezetes nap március 4-e, amely [napon] a birodalom népei egy családban egyesültek, ezen nap, amely a késő nemzedékeknek hálás emlékeztetőben fog lebegni, s méltón [fogják] ünnepelni; másrészt győnge bizonyítékul a tiszteletnek azon férfiak iránt, akik a fenti napon fogantatva tett, elnyert hadiállapotban érdemeket szereztek – a tanács és a felsőbb helyről kinevezett polgárok a ma tartott ülésen elhatározták: báró Julius von Haynau tábor- szernagy, magyarországi főhadparancsnok, Ő excel- lenciája, herceg Félix von Schwarzenberg altábornagy és miniszterelnök, gróf Karl Grünne úr vezérőrnagy és ő cs. kir. felsége első főhadsegéde [számára díszpolgári címet ad Buda városa] [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. 21/1850. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (Czaga Viktória fordítása)

RADETSKY, JOZEF gróf

tábornagy

Adományozás: 1849.X.17.

Jegyzőkönyv: Valamint az összes birodalom, hogy ezen törvényhatóság polgárait hála mondásra gerjesztik azon férfiak nevei, kik e hazát végveszély örvényiben előntő lázadás legyőzésében a fenségesen uralkodó ház iránti hű ragaszkodásuk s a béke hagyott hon ismétli felvirágoztatását célzó óhajításuk bizonyításul rettenthetetlen bátorsággal példás vitézséggel s ernyedetlen kitartással közremunkáltak, – ezen jeles férfiak élén büszkélkedve szemléli ezen törvényhatóság Ónagyméltósága Graf Radetzky Josef Tábornagyot, kinek világ ismérte bátorság vitézséget bölcs tapintatát tántoríthatatlan hűségét a lázadás legyőzésében győzelmi babér koszorúzával e hon egy biztos s dicső jövőnek reggelire virassza.

Forrás: BFL IV.1002.a. 5060/1849. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

O'DONNELL, MAXIMILIAN gróf

ezredes, az uralkodó szárnysegéde

ETTENREICH JÓZSEF

bécsi polgár

Adományozás: 1853. III. 8.

Jegyzőkönyv: Gróf O'Donnell, őfelsége adjutánsa és Ettenreich úr, a bécsi polgár – mindketten a gyilkos kezeiből mentették meg őfelségét.

Forrás: BFL IV.1102.a. 44/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat. (Czaga Viktória fordítása)

BACH, ALEXANDER VON

belügyminiszter [a jegyzőkönyvben tévesen külügyminiszterként szerepel]

GERINGER, KARL

kereskedelmiügyi miniszteri osztályfőnök

Adományozás: 1853. XII. 29.

Jegyzőkönyv: [...] a legmagasabb uralkodóház és az összm monarchia érdekében szerzett félre nem ismerhető érdemeiért [...]

Forrás: BFL IV.1102.a.308/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI. 516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból).

LEININGEN WESTERBURG KERESZTÉLY gróf

altábornagy, kormányzóhelyettes

Adományozás: 1855. XII. 22.

Jegyzőkönyv: [...] a felséges uralkodóháznak, az államnak és ezen községnek teljesített sikeres szolgálatok elismeréséül
Forrás: BFL IV. 1102.a. 56/1855. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI. 516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

HAUER ISTVÁN báró

belügyminisztériumi osztályfőnök

Adományozás: 1856. I. 15.

Jegyzőkönyv: [...] a legfelségesebb uralkodóház és az állam körül szerzett magas érdemei tiszteletteljes méltánylásul és hálás elismeréséül az általa ezen város szellemi és anyagi gyarapodása fejlesztésére fordított eredményes gondoskodásáért [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. 37/1856. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

DIETRICH, ANTON báró

táborszernagy, budai vár- és térparancsnok

Adományozás: 1858. II. 10.

Jegyzőkönyv: [...] nyugállományban helyezésével kapcsolatban harctéri és a katonai nevelésügy terén szerzett érdemei elismeréséül cs. kir. tábor- szernaggyá és valóságos belső titkos tanácsossá kinevezése által történt kitüntetése alkalmával, valamint több évi itteni szolgálata alatt a város

lakói iránt tanúsított jóindulatáért és barátságos érületéért [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. 75/1858. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

BRUCK, KARL báró

birodalmi pénzügyminiszter

Adományozás: 1860. I. 7.

Jegycím: [...] a legfelsőbb trón és az összmonarchia körül a dipomácia és a pénzügyi viszonyok rendezése, valamint a kereskedelem és közlekedés fellendítése által szerzett kiváló érdemei tiszteletteljes méltánylásául, – továbbá ezen alázatos város leghálásabb elismerése jeléül számára pénzügyi helyzetét megszilárdító sorsjegykölcsön engedélyezésének kegyes kieszközléséért és a kincstári előlegeknek törlesztés útján annyira megkönnyített visszafizetése által neki juttatott magas kegyért és jóindulatért [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. 13/1860. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

HALLER, FRANZ gróf

lovassági tábornok

Adományozás: 1860. I. 7.

Jegycím: [...] általánosan ismert kiváló érdemeire és Buda városa iránt mindig tanúsított jóindulatára [való tekintettel]

Forrás: BFL IV.1102.a. 14/1860. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

KALLINA FERENC

helytartótanácsos

Adományozás: 1860. IV. 2.

Jegycím: [...] mint ezen város volt császári biztosának, az általa ugyanennek érdekében teljesített sokoldalú és hasznos szolgálataiért, a város javának fejlesztésében szerzett sokszoros érdemeiért [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

TANDLER JÓZSEF

helytartótanácsos

Adományozás: 1860. IV. 2.

Jegycím: [...] ezen város iskolaügyének általános előmozdítása, különösen pedig az itteni fő- és alreáliskola anyagi ellátásának állami eszközökből történt fedezésére szolgáló előterjesztése és annak végrehajtása által szerzett kiváló érdemeire és tekintettel ezen város iránt minden

időben tanúsított jóindulatáért, mellyel ezen város érdekeinek támogatásában állandóan fáradozott [...]

Forrás: BFL IV.1102.a. 192/1860. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

SEILLER, JOHANN báró

bécsi polgármester

Adományozás: 1860. IV. 2.

Jegycím: A legmagasabb trón és a császári birodalom fővárosa körül szerzett érdemei hazafias méltánylásának bizonyítékául és köszönete kifejezéséül ezen város ügyében egyes alkalmakkor tanúsított részvételéért.

Forrás: BFL IV.1102.a. 183/1860. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat (a fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

GANZ ÁBRAHÁM

vasötvöde tulajdonos

Adományozás: 1863. VIII. 3.

Jegycím: [...] Buda szab. k. főváros iránt többször tanúsított nagylelkűségét, és ennek az ipar mezején csinált kitűnő találmányai által a főváros híre emelésére szerzett érdemeit, valamint [a főpolgármester által] érintve ember szeretet szülte ismeretes jó tetteik, és mindenkor tanúsított dicséretes politikai és erkölcsi magatartását [...]

Forrás: BFL IV.1106.b. 2774/1863. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi kivonat

PÁLFFY MÓRIC gróf

altábornagy, Magyarország helytartója

FORGÁCH ANTAL gróf

főkancellár

PÁPAY ISTVÁN

udvari tanácsos

PRIVITZER ISTVÁN

udvari tanácsos

ABONYI ISTVÁN

helytartótanácsos. *Adományozás:* 1863. XII. 8.

Jegycím: [a városi főügyész] élénk színekkel ecsetelvén az idei rendkívüli aszály következtében hazánkban éppen legáldottabb vidékeire sulyosodott nyomort és inséget s meleg szavakban emlékeztvén meg azon magasállású s nagy befolyású egyének lángoló honszeretettől és ember tartásaik [sic!] iránti szeretettől sugullott áldozot kép, az inség enyhítésére célzó áldásteli működését és tevékenységét,[sic!] [...] indítványba hozza továbbá, miszerint Ő felsége ezen kegyelmes szándékának keresztül vételében annyira fáradozott nagy honfiak [...] a város közönségének hála érzelmei kifejezése gyanánt e főváros disz polgárai sorába vétetnének fel. [...]

Forrás: BFL IV.1110. 698/1863.eln. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi kivonat

ZICHY HERMANN gróf

főkancellár

BEKE KÁLMÁN, alkancellár

Adományozás: 1864. VIII. 1.

Jogcím: [...] a haza és király körül szerzett nagy és kitűnő érdemeiért [...]

Forrás: BFL. IV. 1104. 103/1864. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat (átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

CORONINI CRONBERG, JOHANN gróf

táborszernagy, főhadparancsnok

Adományozás: 1865. V. 8.

Jogcím: [...] [tekintve azt] [...] a leereszkedést és pártfogást, melyben [...] e város hatóságát, annak javait és felvirágoztatását mindenkor részesíté s hatalmas befolyásával sikeresen előmozdítá [...]

Forrás: BFL XXI. 516.a.1948.56. tétel 286/1948. sz.

PEST

BRUNSZVIK JÓZSEF gróf

tárnokmester

Adományozás: 1819. XI. 19.

[nincs megnevezett jogcím]

Forrás: BFL IV.1202.c. 7503/1819. Latin nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

CZIRÁKY ANTAL gróf

tárnokmester

Adományozás: 1828. XII. 22.

Jogcím: [...] a városhalon belül telket biztosított a város számára, amelyet több díszes építménnyel ékesített [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 5598/1828. Latin nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

MÉREY SÁNDOR gróf

helytartótanácsos

Adományozás: 1830. II. 15.

Jogcím: [...] méltánylandók mindenek előtt azon kimerítő, lankadatlan erőfeszítések, melyeket Őméltósága, mint Kiküldött Kegyes Királyi Biztos [...] teljesített, aki a város megújításának alkalmából fáradozott, (s aki) nem csupán ezen megújítást célzó cselekedetek keresztülvitele által, de az eközben megnyilvánuló nemes jelleme révén is, elfogadtatva a város lakóival a szükséges változtatások és a számos hiányosság orvoslásának nélkülözhetetlen voltát, melyet igen sok fáradozással, a köz számára hasznos módon, s annak érdekében alkotott meg, a legalapossabban áttanulmányozta a városigazgatás egyes ágazatait, s megbizonyosodva a hiányosságokról, megfelelő és alkalmas változtatásokat eszközölve, mindenkit köteles együttműködésre érdemesített, hogy azután ezen gon-

doskodás és a legszorgosabb nyilvános munkálkodás révén, ezen, a királyi vagyont érintő ügyek az összes polgárral és a lakosokkal egyetemben, biztonságban legyenek, a majdani nemzedékek javára és békeáldásaira [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 5878/1830. Latin nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

LÓNYAY JÁNOS gróf

helytartótanácsos, árvízi biztos

Adományozás: 1838. IV. 2.

Jogcím: [...] hálás érzéssel elismervén Ő Méltóságának [...] azon nagyszerű Érdemeit, az ezen várost érte rendkívüli Duna kiáradása következtében [...] királyi Biztossá történt kineveztetése után, a felette súlyos állapotra jutott városnak bölcs s mély belátással vitt kormányzásával fáradhatatlanul éjjel s nappal folytatott szorgoskodását [...] a veszélyben forgó számtalan lakosoknak életök s vagyonuk megmentésére leggyorsabb s legczélszerűbb intézkedéseket tőn – továbbá hálás köszönettel elismervén azon végnélküli gondoskodását, mellyel [...] mind a közinség napjaiban, mind pedig későbbben is élelem nélküli Lakosok számára élelmet s hajlékot a legkívánatosb módon szerezvén, s egyszersmind más Hatóságokat is segedelmi részvételre lelkesen buzdítván, azt sikeresen fel is tartá; – és végtére azon gondos munkásságot, mellyel [...] a bekövetkezett inség enyhítésére s mentől előbbi megszüntetésére minden kitelhető figyelmet fordított [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 2914/a/1838. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

PFEILER FERENC

bécsi kereskedő

Adományozás: 1838. VI. 18.

Jogcím: [...] az ezen várost ért rendkívüli árvíz alkalmával [...] [nevezett] példa nélküli, hogy mindjárt az első jelle, mellyel az áradatnak a városba tódulása azon az éjszakán közhírré tétetett, nyomban a veszélyeztetett helyekre sietett, – különösen az elővárosokban a bedőlő házak körüli területek voltak igen veszélyesek, segítséget nyújtva ott megjelent, s miközben számos ottani lakos életét megmentette, a sajátját a legnagyobb veszedelemnek tette ki, mely kimerítő tevékenységet két nap, két éjjel fáradhatatlanul végezte, s minthogy elgyötört testének eközben nem hagyott pihenést, annyira kimerült, hogy később az egészsége is kárt szenvedett ezen önfeláldozó ténykedés következtében; tekintettel továbbá arra a sokoldalú emberbaráti működésre, melyet a vész napjaiban, majd a város hosszantartó víz alá kerülésekor igen buzgón kifejtett, eleséget, s más szükségességeket biztosítva a szűkölködők számára, többnyire elhárítva az akadályt a költségek biztosítása elől; s némelykor a gátakra is kimenve, ahol ha valamire szükség volt, vagy valamiben hiány

mutatkozott, bőkezűen szétosztotta a rendelkezésre álló javakat a szűkölködők között, – s végül szívélyesen kegyet gyakorolt azokon a számos szerencsétlenül jártakon, akiknek szorultságán enyhíthetett, részükre nagylelkűen jelentős összegű adományokat biztosítva [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 5943/1838. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

FESTETICS GUSZTÁV

cs. k. kamarás

Adományozás: 1838. VI. 18.

Jogcím: [...] igen becsült személye iránt viseltetünk, valódi elismeréssel kifejezni, és ebbéli tiszteletnek némi maradandó jelét adni kívánván [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 14.388/1838. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

LANDERER LAJOS

nyomdatulajdonos

Adományozás: 1838. VI. 18.

Jogcím: A Városi Tanács és választott Polgárság azon nagyszerű érdemeit, melyeket Ns [Nagyságos] Füskuti Landerer Lajos Úr a f. é. Martius havában volt rendkívüli vizár alkalmával magának az által szerzett, hogy számos városi lakosokat, kiknek életök veszedelmezett volt, megmentett, és a szükséges élelembeli Cikkelyekkel, melyekben a legnagyobb fogyatkozást szenvedtek őket ellátta, ünnepélyesen meg akarván isméri – [...] azon nagyszámú érdemeit, melyeket [...] az ezen Várost [...] érte rendkívüli Árvíz Alkalmával nyilvánított nagylelkű viselete által magának szerzett, nevezetesen: hogy mingyárt az első pillanatban, midőn a Duna Árja bérohant a Városba, azon helyekre sietett, hol a dülő elemnek dühe kezdé pusztításait – nem tartóztatván az által, hogy lakásán saját vagyona veszedelmezett volt, azt oda hagyta, és az egész vészidő alatt éjjel nappal a vízzel elborított Városnak minden részeit fáradhatlanul megjárta és számos városi lakosokat, kiknek éltök veszedelmezett volt, gyakorta ön éltének kotzkáztatásával a roskadozó épületek közepette megmentett – ezen hosszabb fárasztó munka alatt pedig mód felett erőtetett életerejének minden pihenését megtagadván, ön egészségét nem kevésbé gyengítette és a közjónak feláldozá; továbbá hogy a szükséges élelembeli cikkelyeket is a szűkölködő emberiséget ellátni iparkodván, azokat folytonos szorgoskodással oda, hol fogyatkozás volt, szállította, és efféléket önnön költségén is megszerezvén, ezeket az elnyomorodott lakosok közt felosztotta, és így a veszély példátlan nagysága által okozott köz rettegéskor a csüggedt lakosoknak vigasztalója lőn [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 5944/1838. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

KLEE, JOZEF

bécsi építőmester

Adományozás: 1838. VI. 18.

Jogcím: [...] a nagy szerencsétlenség közepette, mely ezen városra, s annak kegyetlenül próbára tett lakosaira oly súlyos csapást mért, [nevezett] szeretetteljes részvétellel, s emberszeretettel áthatva, a felsőbb helyekről kapott megbízásoknak megfelelően, félretéve saját építkezési munkáit, azonnal idesietett, hogy csatlakozzék az ide ki-nevezett többi tehetséges férfiúhoz, a jövőben alkalmazandó építési szabályzat kidolgozása és megalkotása érdekében; s az ezen tárgy fölött tartott városhatósági tanácskozásokat jelentősen segítve intézkedéseivel és tapasztalataival, ezen, a város javát szolgáló közreműködése révén nagymértékben hozzájárult a köző gyarapításához; s mindenki meglegedésére, a legrövidebb határidőn belül bevégezte a terjedelmes munkálatokat; így Pest kedvező kilátásokkal bír arra, hogy a jövőben biztosítandó új építési szabályzatnak örvendhessen [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 5946/1838. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

SPRENGER, PAUL

bécsi építőmester

Adományozás: 1838. VI. 18.

Jogcím: [...] amint a kiáradt víz visszahúzódott, [nevezett] azon nemes szándéktól vezettetve, hogy a szörnyű elemi csapás nyomán kiszolgáltatott városnak segítő kezét nyújtson, s, hogy ez okból szabályszerűbb építési eljárások, s különösen architektónikai és hidrotechnikai szempontból szükséges szabályok alkalmaztassanak, hasonló szerencsétlenségek megakadályozása céljából, a felsőbb helyekről kapott megbízásoknak megfelelően azonnal ide sietett, hogy csatlakozzék a többi tehetséges férfiúhoz, s áthatva az emberszeretet érzésétől, azon nagyszerű cél vezette, s hosszabb itt-tartózkodása során szelleme arra unszolta fáradhatatlanul, s bátran arra törekedve, hogy önzetlenül, s minden félelem nélkül, testi épségét is fenyegető veszélyeknek kitéve, fáradságos munkára vállalkozzék, – a bedőlt épületek romjai között, a beomlás okait próbálja meg kideríteni a város számára megfelelő építési szabályzat kidolgozása érdekében, megnyugvást adva a jövőre nézve; s iránymutató tanácsai, valamint felbecsülhetetlen jelentőségű közreműködése révén, sokoldalúságából fakadó, széleskörű munkálatokat végezve el, az időközben felmerült nehézségek dacára, mindenki meglegedésére, a legrövidebb határidőn belül biztosította a város számára, hogy Pest rendelkezik a várva-várt építési szabályzattal [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 5945/1838. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

SAPHIR, MORIZ
író, humorista

Adományozás: 1838. VII. 26.

Jegcím: [...] az ezen város lakosait ért rendkívüli árvíz alkalmával, [...] e nagy szerencsétlenség közepette, mely oly súlyos csapás volt az ittlakókra, aggódó részvétellel, s emberszeretettől áthatva, a bajbajutottak előkelőbbjei számára először Bécsben, személyes közreműködéssel „Akadémiát” szervezett, melynek gazdag bevétele, s a többi jótékony adakozások nyomán jelentős összeg gyűlt össze; ezt követően pedig, mellőzve egyéb üzleti elfoglaltságait, s mit sem törődve a költségekkel, ugyanazon nemes szándékkal ideutazott, ahol a legnagyobb sikerrel ugyanolyan jótékony célú vállalkozásokba fogott [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 13.328/1838. Német nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

WISGRILL, MATHIAS

bécsi udvari ácsmester. *Adományozás:* 1838. VI. 18.

Jegcím: [...] a nagy szerencsétlenség közepette, mely ezen városra, s annak kegyetlenül próbára tett lakosaira oly súlyos csapást mért, [nevezett] szeretetteljes részvétellel, s emberszeretettől áthatva, a felsőbb helyekről kapott megbízatásoknak megfelelően, félretéve saját építkezési munkáit, azonnal idesietett, hogy csatlakozzék az ide ki-nevezett többi tehetséges férfiúhoz, a jövőben alkalmazandó építési szabályzat kidolgozása és megalkotása érdekében; s az ezen tárgy fölött tartott városhatósági tanácskozásokat jelentősen segítve intézkedéseivel és tapasztalataival, ezen, a város javát szolgáló közreműködése révén nagymértékben hozzájárult a közőg gyarapításához; s mindenki meglegedésére, a legrövidebb határidőn belül bevezette a terjedelmes munkálatokat; így Pest kedvező kilátásokkal bír arra, hogy a jövőben biztosítandó új építési szabályzatnak örvendhessen [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 5947/1838. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

SCHERZ, PHILIP
nagykereskedő

Adományozás: 1838. VII. 26.

Jegcím: [...] e Város lakosai eránt szerzett érdemeket, ki azon iszonyú Árvíznek, mely [...] Pest városát elborította, rendkívüli pusztító hatásáról, és onnan következett sok ezer lakosnak végső inségérül szomorú hírt vévén mind ön adakozása, mind pedig az által, hogy az idő san-yaruságát nem tekintvén azonnal éjjel s nappal házról házra eljárt az embereket a nagy szükségre figyelmeztetve segedelemre buzdította, az összevgyűjtött készpénzt, nagy mennyiségű élelem s egyéb szereket haladék nélkül leküldötte és illy emberszerető s nemes fáradozása által [a várost] lekötölte [...] *Forrás:* BFL IV.1202.g. 11. 735/1838. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

BÄUERLE, ADOLF

a Wiener Zeitung szerkesztője

Adományozás: 1838. IX. 15.

Jegcím: [...] az ezen város lakosait ért rendkívüli árvíz alkalmával, az emberszeretet érzésétől áthatva, [...] rögtön, amint ütött a város nagyobb részét és annak lakóit sujtott szerencsétlenség órája, s annak Bécsbe érkezett a híre, [nevezett] ismételtlen lehetővé tette általános felhívás közlését jótékonyági hozzájárulásról az általa szerkesztett újságban; s a saját nem jelentéktelen költségei terhére afelől is intézkedett, hogy több más hírlap is bekapcsolódjék ezen felhívások közlésébe, s ezt követően tudósításokat is közreadott újságjában a Pest városát ért szerencsétlenségről [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 10.909/1838. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

ZICHY KÁROLY gróf

főispáni helytartó

Adományozás: 1838. XII. 15.

Jegcím: [...] e Város lakosai eránt szerzett érdemeket, ki azon iszonyú árvíznek, mely [...] Pest Városát elborította, első hírére nem csak ön erszényeiből igen tetemes summát a károsottak [sic!] segítségére küldött hanem az emberszerető nemes indulját követve azonnal minden esmerősei s barátjaihoz járulván, azokat is leg szerencsésebb sikerrel a jótéviségre s bő adakozásra ösztönözte [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 11.734/1838. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

PODMANICZKY JÁNOS báró

*

Adományozás: 1839. III. 15.

Jegcím: [...] elismervén [...] e város s annak lakosai körül azon alkalommal szerzett érdemeit, midőn az iszonyú árvíznek [mely a várost] elborította, első hírére azon helyekre sietvén, hol a dülő elemek leginkább dühöngtek, e város lakosait, kiknek életök veszélyeztetve volt, a roskadozó épületek között megmentette, s nem kímélvén mindennemű áldozatokat, a veszedelem példátlan nagysága által okozott közrettegéskor, a csüggedett lakosoknak szabadítója és vigasztalója lón [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 20.966/1839. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

SZAPÁRY FERENC gróf

*

Adományozás: 1839. III. 15.

Jegcím: [...] e város, és annak lakosai körül azon iszonyú árvíz alkalmakor [...] szerzett nagyszerű érdemeit, ki e borzasztó veszedelem első hírére azon helyekre sietvén, hol a dülő elemek leginkább dühöngtek, e város lakosait, kiknek életök veszélyeztetve volt, a roskadozó épületek

között megmentette, úgy szinte a romboló árvíz lepadása után, midőn a nagyrészt halomra dült házakból, élelemszerek, ruházat, és szállás nélkül szűkölködő köznép a Ludovizeum épületbe menekült, itt az inséggel küzdőknek csődületéből eredett általános zavart állapot megszüntetése és növekedett nyomorúságnak enyhítéseül, saját kényelmének elmellőztével, lakását a nevezett épületbe áttevén, s ott az igazgatást szünteleni fáradozások, és mindennemű áldozatokkal nagylelkűleg magára vállalván, így módon a veszedelem példátlan nagysága által okozott közrettegéskor, az elcsüggedett lakosoknak gyámolója, és vigasztalója lőn. [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 20.965/1839. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

LISZT FERENC

zeneszerző, zongoraművész

Adományozás: 1840. I. 8.

Forrás: BFL IV.1202.g. 13.328/A/1840. Az irat hiányzik

KRAJNÍK IMRE

helytartótanácsi fogalmazó

Adományozás: 1840. III. 7.

Jegyzet: [...] az ezen Várost érte rendkívüli Duna kiáradása következtében [a nádor] által kegyelmesen kinevezett királyi Biztossághoz szerkesztő tulajdonságában lett csatoltatásánál fogva magának a Város felett szerzett, jelesen azon fáradságot, mellyel [...] [a] vész napokban a Városnak csak némely pontjai valának a példátlan magasságú árvíz hullámitól mentek, s midőn, több mint 2000 ház összeomlván, egyszersmind pedig a köz rettegés legnagyobb fokára emelkedvén a szám nélküli vagyonukat veszített, s élet veszedelemben lévő lakosoknak mentésére férfilag hozzájárult, azon felül pedig azon buzgalmát, mellytől ösztönözve mind a köz inség napjaiban, mind pedig későbbben, midőn megszűnven a romboló veszedelem, [...] [a] Királyi Biztosnak rendeletéből minden figyelem a sok ezer éledelem s fedél nélkül maradt Lakosoknak szomorú sorsa enyhítésére vala fordítandó, nemkülönben midőn a mindenek felett szükséges építő szereknek szerzése, továbbá a kisebb előleges segedelmeknek a szűkölködő, és legszegényebb sorsú lakosok közti kiosztás történt, és ki mind ezen, és még más nehézségekkel s kellemtelenségekkel összekötött tárgyakban a köz jó előmozdítására lelkesen és különös szendességgel munkálkodott [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 12.940/1840. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

DESSEWFFY AURÉL gróf

tiszteletbeli helytartótanácsos

Adományozás: 1840. II. 8.

Jegyzet: [...] az ezen Várost érte rendkívüli Duna

kiáradása következtében [a nádor] által kegyelmesen kinevezett királyi Biztossághoz Titoknok tulajdonságában lett csatoltatásánál fogva magának a Város felett oly nagy mértékben szerzett, jelesen azon ritka lelki bátorságot, mellyel [...] midőn a Városnak csak némely pontjai valának a példátlan magasságú árvíz hullámitól mentek, s midőn több mint 2000. ház összeomlván, az előre nem gyaníthatott veszélynek képzetlen feletti nagysága által okozott rettegés legnagyobb fokára emelkedett, a szám nélküli vagyonukat veszített, s életveszedelemben ketségbe esésél küszködő lakosoknak mentésére nemes elszántsággal Ön személyében férfiuilag hozzájárult, főképpen pedig hogy a duzzadó Duna vízének legmagasabb árpontján, midőn a Pest-Buda közti közlekedés nyilvános élet-kockáztatásával vala össze kötve, s még a szomorú sorsra jutott Város feletti haladékokat nem szenvedő legfontosabb Intézkedések [a királyi biztos által a nádornak] nagyobb hamarság végett személyesen valának előterjesztendők, ezen főfontosságú s egyszersmind veszedelmes tisztet a nyilvános életveszély megvetésével végre hajtá, és későbbben, midőn megszűnven a pusztító veszedelem, minden figyelem az inségre jutott szegény lakosok szomorú állapotjuknak enyhítésére vala fordítandó, [a királyi biztos] mind ezen bajos Intézkedésben, mind pedig a Királyi Biztosság számtalan egyéb fontos tárgyi kifejtésében s kivitelében hathatós segéde volt, végtére azon fáradhatatlan buzgóságot, mellytől lelkesítve az inségre juttottak felsegállítására Legfelsőbb Helyen kegyelmesen kinevezett segély osztó választmány nehéz munkálatiban is nevezetes részt vőn, s ekképpen a szánakozásra méltó Város Lakosi sorsa enyhítésének is egy hatalmas elősegítőjévé leve [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 13.329/1840. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

HILD JÓZSEF

építész

Adományozás: 1842. IV. 30.

Jegyzet: [...] tekintvén, hogy azon sok esztendőnek lefolyása alatt, mellyek által ifjúságától óta [sic!], kivéven ismeretei bővítésére külföldön fordított időt, majd nem szüntelen itt helyütt születése helyén tudománya, és tapasztalása gyakorlati üzésében foglalatokodott, e napról napra annyira nevedő városban számos épületek részint jeles rajzolatai után, részint pedig annak saját vezérleése, vagy főfelügyelése alatt oly következtetett felállítattak, hogy ugyan e város illy valódi remek épületek által nem tsak honunkban, de külföldön is mesze kiterjedett hírt s nevet nyert, tekintvén továbbá, ezen építési dolgokban ritka járatosságán kívül, közönségesen elismert jó erkölcsi jellemét, szerénységét, vállalatjaiban tanúsított haszonkeresetlenségét, és minden művészetét érdeklő felszólítások megfélelésére e város iránt mutatott készségét [...]

Forrás: BFL IV.1202. g. 14.387/1842. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

WESSELÉNYI MIKLÓS báró

MTA igazgatóságának tagja, nagyenyedi kollégium főgondnoka

Adományozás: 1842. X. 31.

Jegyzet: [...] [elismervén] e város, s annak lakosai körül azon alkalommal szerzett nagyszerű érdemeit, midőn az iszonyú árvíznek, mely [...] Pest várost elborította, első hírére e város azon helyeire sietett, hol a dúló elemnek dühe kezdé pusztításait, és az egész veszélyes idő alatt éjjel nappal a városnak vízzel elborított egyéb részeit is fáradhatlanul bejárván, számos városi lakosokat, kiknek életök veszedelmezett volt, gyakorta önéletének kockáztatásával is a roskadozó épületek között megmentett; ezen hosszabb fáradsztó közrehatás alatt pedig mód felett erőtetett életerejének minden pihenést megtagadván: ön egészségét is a közjónak feláldozá, hogy a szükséges élelembeli szerekkel a szűkölködő emberiséget ellátni iparkodván: ezeket folytonos szorgoskodással oda, hol fogatkozás volt, szállította, s efféléket nagylelkűen megszerezvén: az elnyomorodott lakosok közt felosztotta, és így a veszély példátlan nagysága által okozott köz rettegéskor a csüggedett lakosoknak vigasztalója lón. [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 21.164/1842. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

DIETRICH, EMANUEL

tábornagy helytartó

Adományozás: 1843. XI. 29.

Jegyzet: [...] 1834-ik évtől fogva, midőn e város kebelében mint az itt állomásozó pattantyússág brigádosa hivataloskodni kezdett, mai napig a tanáccsal közremunkálkodólag ezen városi és a katonai hatóság között a kölcsönös egyetértést folytonosan fentartotta [sic!], a köz bátorság, városi csend és rend fentartásául pedig különösen tűzveszélyek alkalmával ezeknek lecsillapítására, de főleg az 1838-ik évi pusztító árvíz idején kész és fogatanos segílyt nyujtva számos embernek életét s vagyonát megmentette [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 20.967/1843. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

SCHMELING KÁROLY

tábornagy helytartó, osztályparancsnok

Adományozás: 1843. XI. 29.

Jegyzet: [...] 1833-ik évtől kezdve egész 1841-ikig midőn e város kebelében, mint katonai városi parancsnok hivataloskodott, ezen városi és a katonai hatóság között a tanáccsal közremunkálkodólag a kölcsönös egyetértést folytonosan fentartotta, a közbátorság, városi csend és rend fentartásául pedig különösen tűzveszélyek alkalmá-

val ezeknek lecsillapítására, de főleg az 1838-ik évi pusztító árvíz idején kész és fogatanos segílyt nyujtva számos embernek életét s vagyonát megmentette [...]Forrás: BFL IV.1202.g. 20.968/1843. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

VÉCSEY ÁGOSTON gróf

testőrőfőkapitány, a lovasság fővezére

Adományozás: 1843. XII. 22.

Jegyzet: [...] 1824-dik évtől 1840-ig mint osztályvezér ezen városi és a katonai hatóság közötti egyetértés fentartása által magának szerzett, különösen pedig az 1831-ik évben dűnögött Cholera járvány, 1838-iki pusztító árvíz és több ízbeni tűzvész alkalmával nyujtott rögtöni fogatanos segílye által számos ember-életet, s többeknek vagyonát megmentette [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 16.715/1843. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

ZAPKA, IGNAZ

bécsi polgármester

Adományozás: 1845. XII. 22.

Jegyzet: [...] [az árvízzel kapcsolatban] visszaemlékezvén [...] azon felebaráti segílyre, mely főképpen Bécs császári királyi szék város kebeléből épen olly gyorsan, mint vigasztalólag s szenvedett polgár és lakostársaink könyeit törlesztőleg érkezett; [...] lehetetlen volt e tetemes felebaráti adományok keletkeztét legnagyobbbrsztt a tisztelt birodalmi fő és szék város akkoron alpolgármestere [...] emberbaráti részvétéből eredett buzgalmának s lelkes igyekezeteinek nem tulajdonítanand. [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 17.649/1845. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

LEDERER IGNÁC báró

lovassági tábornok, főhadparancsnok

Adományozás: 1845. VI. 30.

Jegyzet: [...] emlékünke idézvén azon számos katonai s polgári érdemeiket, melyekkel [nevezett] Ő Felségének és az összes birodalomnak, különösen pedig hazánkknak és városunknak érdekében hosszas katonai szolgálati alatt háború és béke idején magát kitüntette, s [...] azon számos és bokros érdemeiért, melyekkel köz csapások alkalmával, jelesen az [árvíz] pusztító dühöngései alatt e város szerencsétlen lakosainak könyeit törleszteni segítve, s valamint általában a közbátorság a polgári és katonai hatóságok közötti barátságos viszonynak s kölcsönös egyetértésnek fentartásául minden alkalommal segéd kezét nyujtva ugy a közbejött akadályokat és bajokat éles tapintattal elhárítva, s legközelebb mult évben városunkat a tábori kórház átengedésének felsőbb helyeken kieszközölt k. jóváhagyásával katonaszállásolási szorultságából kimentve mindnyájunk őszinte hálás tiszteletét lekötelezé [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 18.024/1845. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

PACCASSI JÁNOS báró
vezérőrnagy

Adományozás: 1845. VI. 30.

Jegyzet: [...] e város kebelében több évek óta folytatott hivataloskodása alatt városunk javát elősegíteni jelesen a polgári és katonai hatóság közötti kölcsönös egyetértés és barátságos viszony, továbbá városunkban a közbátorság fentartására nem különben közcsapások idején polgártársaink s városunk lakossainak szenvedései enyhítéseül minden alkalommal segéd kezét nyújtani jelesen pedig legközelebb a katonai szállások szűk voltánál fogva több század elhelyezéseül a tábori kórház épületének átengedését felsőbb helyen közbenjárólag kieszközölni, s ez által városunkat szorult helyzetéből megmenteni szíves volt [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 18.023/1845. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

DUODO ALAJOS
őrnagy

Adományozás: 1845. IX. 1.

Jegyzet: [...] 1840-dik év óta itt állomásozása, s hadfogadói parancsnoksága alatt a város érdekében tett hasznos szolgálatait szíves megismeréssel méltányolva, s kedvesen emlékezve azon barátságos viszonyra, melyben e polgári hatóság többször tisztelt őrnagy úrral vala [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 18.179/1845. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

KÜLKEY HENRIK
ügyvéd, *Adományozás:* 1846. VII. 26.

Jegyzet: [...] e két városban létező jótékony intézetek körül, különösen, mint a budai jótékony nő-egyesület titoknokai magának jeles érdemeket szerzett. [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 19.091/1846. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR
táblabíró

Adományozás: 1846. VII. 29.

[...] Városunk némelly jótékony intézetei javát sikeres buzgalommal szíveskedett elősegíteni [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 19.108/1846. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

SENT-IVÁNYI VINCE
helytartótanácsos, királyi biztos
Adományozás: 1846. VII. 29.

Jegyzet: [...] tekintve [...] fényes erényeit, Fejedelem és Haza iránti tántoríthatlan hűségét, s azon ragaszkodását,

mellyel e város és közönségének java, fejlődése és felvirágoztatása iránt általában viseltetik, s melyeknek tanujeleit, különösen azon fél év lefolytában adá, mialatt a közönség elhárításául királyi biztosi minőségben munkálkodólag intézkedett; s hálás tisztelettel emlékezve éles tapintatú bölcseségéről, melyel ez időközben a baj és visszaélés különféle nemeinek gyökere kiirtásául nálunk fogatosan rendelkezett s azon nyájás leereszkedéséről, melyel e város tisztviselői, választottai, s minden rendű lakosi iránt viseltetve a körülményekhez képest az illetők irányában mindenkor kíméletesen, és igazságosan eljárni méltóztatott; de különösen hálás tiszteletben tartva fáradhatlan munkásság és erély-szülte bölcs intézkedéseit, melyeknek áldásteljes gyümölcseit élvezzük [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 19.189/1846. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

MARASTONI JAKAB
festőművész

Adományozás: 1846. XI. 16.

Jegyzet: [...] a szépművészetek honszerte terjesztése iránt tanúsított buzgó részvéte, melynek következtében e város kebelében saját költségein s tetemes áldozatokkal a magyar ifjúság használatául egy festész akademiát alapított, melyben, s annak festészetbeni kiképzetése saját igazgatása alatt a legörvendetesebb előmenetellel folytatja; [sic!] sőt ünnepélyesen ígéré, hogy a szegényebb sorsú polgárfiak közül hármat e városi hatóság ajánlatára érintett intézetében ingyen fog folytonosan képezni. [...]

Forrás: BFL IV.1202.g. 19.515/1846. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

HAYNAU, JULIUS
táborszernagy

JELLASICS, JOSIP
tábornok

PASZKIEVICS, IVÁN herceg

WINDISCHGRÄTZ, ALFRED herceg

Adományozás: 1849. XII. 31.

Jegyzet: Elnöklő cs: kir: tanácsos és főpolgármester Koller Ferencz úr következő indítvánnyal nyitá meg az összes tanács ülést: azon jótétemények emlékezte, melyeket a most hanyatló év leforgása alatt Austria és Oroszország egyesült seregeik magas hadvezérei nyujtának, kötelességünkke teszi, a szívünkbe törülhetlenül vésett hála és tiszteletünk, egy szembetűnő, maradandó jelét emelni, s ennél fogva indítványozom: miszerint a bátor diadalkoszorúzott báró Haynau Gyula cs: kir: szertábornagy és hadifőparancsnok Ő Excellenciáját, ki e hont a forradalom igájából felszabadítá, azon nemes emberbarátot, ki a szigort és a kegyeletet ritka szerencsés arányban egyesíti. – Úgyszinte Bárá Jellachich József cs: kir: szertábornagy és Dalmát, Horvát, és slavon országi bán Ő excellenciáját

nemes harczársát, a kinek elszánt bátorságának, a feltétlen hűségének, és ragaszkodásának az összbírodalom jobbadán megmentését köszöni; – Továbbá arról meggyőződve, hogy a vészteljes magyarhoni forradalom oly gyorsan s oly végképpeni lesújtatásának egyik főbb tényezője az orosz Császár Ő felsége legvittezebb vezére vala; ezért önagságát a varsói herczeg és eriváni gróf Paskievicz Jánost a cs. orosz sergek bátor, babérkoronázott, s a világ két részében mindég győztes főparancsnokát – két nagy bírodalom magasztos egyetértésének öröktiséül, végül pedig herczeg Vindischgrätz [sic!] Alfred cs. k. tábornagyot, kinek csüggedetlen bátorsága a forradalom hydráját a bírodalom székes városában legyőzte s ez által ura Császára thronját a vész közepette oltalmazta; dicsőített hadvezéreket szab: kir: Pest városa díszpolgárainak kinevezni [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 15.119/1849. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

RADECKY, JOZEF
tábornok

Adományozás: 1849. X. 13.

Jogcím: Azon hódoló tisztelet és mélytanylattól, [sic!] mellyel az egész közös haza minden osztálya tábornagy gróf Radetzky [sic!] József Ő nagyméltosága a babérkoszorúzott vitéz, kinek győzelmes kora jobb létünket alkotá, ki egy újabb dicső korszak teremője, – halhatatlan érdemei iránt viseltetik; e hatóság is elragadtatván, mély hódolatának, és elismerésének csekély tehetségeihez képest némi bebizonyítása állandó jeleül dísz polgárai sorába igatni határozta [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 10.831/1849. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi határozat

GRÜNNE, KARL gróf
altábornagy, az uralkodó főhadsegéde
LIECHTENSTEIN, FRANZ herceg
altábornagy

SCHWARZENBERG, FELIX VON herceg
altábornagy, korábbi bírodalmi miniszterelnök

Adományozás: 1850. III. 5.

Jogcím: Elnöklő alpolgármester Ságody Sándor úr a mai napon össze gyűlt tanács tagjai előtt azon indítvánnyal nyitá meg a tanácskozmányt, – hogy mielőtt ama minden népek valóságos egyenjogúsítására, és minden egyes polgárnak törvény előtti egyenlőségre alapított, ugy a Monarchia minden részeinek egy nagy álladalmi testületé való egyesülésnek eszmének Ő Cs. kir. Apostoli Fölsége Uralkodó Iső Ferencz József urunk királyunk népét boldoggá tenni törekvő sziv sugallatából a kegyelmesen adományozott üdvhozó alkotmány levélben testé valósítási évnapiját hála ímmal az örökkévalóságnak adózni indulnók, eme alkalmat megragadni, és ezen napnak méltó ün-

nepléseül arra fölhasználni; hogy azon magas állású status férfit, kit Ő Fölsége kegyelme – ama nagy feladat, melynek a népek egyetértésével való megoldására a bírodalmi ministeriumnak élére meg hívá, szembe tűnő érelyesége által ismert Herczeg zeczenberg [sic!] Bodog Minister elnök és Cs. kir. altábornagy Ő Magasságát, ki a vész legnyomasztóbb napjaiban a kormány gyeplőit elhatározott s Szilárd ferfias akarattal kezébe tartá, és mostanáig fáradhatlanul vezér csilagul kitűzött nagy czél elérését eszközölni ügyekszik, – ugy szinte Herczeg Liechtenstein Ferencz Cs. kir. altábornagy Ő Magasságát, ki mint csapat parancsnok katonai mély tudománya, és rettenhetlen bátorsága által a forradalom hadait legyőzni Sikeresen Segité, és kegyelet teljes bánás módja által valamint az ország, ugy különösen e város minden rendű és rangú lakóit lekötelezé; – nem különben Gróf Grüne [sic!] Károly vezér őrnagy., és Ő Fölsége legkegyelmesb urunk királyunkhoz oldatasított [sic!] Szárny-Segéd Ő Méltóságát., ki rendületlen hűséggel ragaszkodván a Fölséges cs. kir. Uralkodó házhoz, a bírodalom jólétének előmozdításában tettleges részt vesz [...]

Forrás: BFL IV.1202.a. 4832/1850. Magyar nyelvű jegyzőkönyvi előterjesztés

O'DONNELL, MAXIMILIAN gróf
ezredes, az uralkodó szárnysegéde
ETTENREICH, JOZEF, bécsi polgár
Adományozás: 1853. III. 5.

Jogcím: [...] Ő cs. kir. felsége megmentése feletti határtalan örömlünkben, [...] akiknek sikerült [...] Ő felsége szent személyéről a veszélyt elhárítani - ezért méltónak találjuk [...]

Forrás: BFL IV.1301. 3619/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat. (Czaga Viktória fordítása)

BACH, ALEXANDER
bírodalmi belügyminiszter
Adományozás: 1853. V. 6.

Jogcím: Tekintettel a magas érdemekre és a megcáfolatlan tényekre, ami csak az olyan kitűnő személynek sikerülhet, aki a mi közös hazánk közigazgatásában a tökéletességnek ily fokára emelkedett és emelkedik szakadatlanul; tekintettel a további körülményekre, hogy Pest városa is emelkedik a kegyben és a kegyességben – a község egyhangú, örvendetes elhatározása [...] [hogy díszpolgárává választja]

Forrás: BFL IV.1301. 6954/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat. (Czaga Viktória fordítása)

GERINGER KÁROLY
kereskedelemügyi miniszteri osztályfőnök
Adományozás: 1853. V. 6.
[nincs megnevezett jogcím]

Forrás: BFL IV.1301. 6955/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat. (A fordítás átvéve a BFL XXI.516.a. 1948. 56. tétel, 286/1948. sz. iratból)

WEISER, FRANZ

bécsi reáliskolai igazgató

Adományozás: 1857. III. 28.

Jegyzőkönyv: [...] [a városi közösség] elhatározta, hogy [nevezett] érdemei okán azon méltó kitüntetésben részesíti, melyet egy városi közösségnek módjában van adományozni [...]

Forrás: BFL IV. 1301. 14.633/1857. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

ALMÁSSY MÓRICZ gróf

cs. kir. országos pénzügyigazgatóság elnöke

Adományozás: 1854. II. 16.

[A vonatkozó községtanácsi jegyzőkönyv nem lelhető fel]

AUGUSZ ANTAL báró

helytartósági elnökhelyettes

Adományozás: 1854. XI. 29.

Jegyzőkönyv: [...] elismerve ezáltal, hogy nevezett Ókegyelmessége a cs. kir. Kerületi Főispán hivatali méltóságában, nemkülönben mint a legkegyelmesebben kinevezett cs. kir. Pest-Budai Helytartósági Osztály elnökhelyettese ezen városi közösség irányában tanúsított kegyesen figyelmes megkülönböztetett gondoskodása és jóindulata [folytán] [...]

Forrás: BFL IV.1301. 18.841/1853. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

LEININGEN-WESTERBURG KERESZTÉLY gróf

altábornagy, kormányzóhelyettes

HAUER ISTVÁN báró

belügyminisztériumi osztályfőnök

HESS HENRIK gróf

tábornok, hadseregparancsnok

KEMPEN, JOHANN báró, birodalmi rendőrminiszter

Adományozás: 1855. XII. 21.

Jegyzőkönyv: [a községtanács elnöke azon indítványt teszi, hogy] a Császárnő Ő cs. k. Felsője, legkegyelmesebb Uralkodónak legfelségesebb születésnapját illő ünnepélyességgel magasztalandó, a legmélyebb hódolat és tisztelet jelét adva a Lenmagasabb Császári Háznak e napon, némely, az állam és a városi közösség [szempontjából] legnagyobb érdemmel bíró előkelő ur számára alázatteljesen a pesti városi közösség a díszpolgári jogokat adományozza [...]

Forrás: BFL IV. 1301. 393/1855. Német nyelvű jegyzőkönyvi határozat

LENGYEL MIKLÓS

egri kanonok

Adományozás: 1867. IX. 11.

Jegyzőkönyv: [...] prépost és egri kanonok által Pest városának ajándékozott Mária szobor f. év szeptember 8-án, a Rókus kórház előtti téren ünnepélyes egyházi szertartással felavattatott [...] [mely] ércszobor, nem csak művészeti becsének, de díszes talapzatánál és egyáltalában szépségénél fogva, a Rókus kórház környékét állandóan emelni fogja, [...] ezen szobor fenntartására és a körülötte alkalmazott lámpák kivilágítására az ajándékozás által 1000 ftos alapítvány is tétetett, és ekként az érintett díszes műnek - egy városnak ékítésére, mint a keresztény katolikus hívek vallásos buzgalmanak emelésére a messi jövőbeni fennállása is biztosítva lett [...]

Forrás: BFL IV.1303.f. XI.91/1866. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

SMOLKA, FRANZ DR.

1861-ben képviselő a Reichsratban

Adományozás: 1868. VI. 10.

[A vonatkozó dokumentum nem lelhető fel]

ANDRÁSSY GYULA gróf

korábbi miniszterelnök

Adományozás: 1871. XI. 15.

Jegyzőkönyv: [...] Pest városa felvirágoztatása iránt tanúsított érdemei elismeréséül, városunk díszpolgárává választassék - Mely indítványt közgyűlésünk annál inkább örömmel fogadott és osztatlan tetszéssel tett sajátjává, mert országosan elismert nagy érdemei mellett Ő benne szemléli és ismeri fel Pest város közönsége azon kitűnőséget, ki mint Magyarország miniszter Elnöke első adott kifejezést következtetéseiben [sic!] azon nagyhorderejű mondatnak: hogy az országnak kötelessége fővárosának emelkedéséhez áldozatokkal is járand; Ő az, ki e jelzett ígérek megtestesülését eszközli; Ő az, ki az általa indítványozott, és fáradhatatlan buzgalommal keresztül vitt intézkedések, és fővárosi nagy közmunkák által Pestnek tervszerű szabályozására, és világ várossá emelésére nemcsak az irányát kijelölé, hanem nagy bölcsességszülte tényekkel ennek a közeljövőbeni létesítését megállapítja; Ő az, ki mindezen intézkedések következtetéseiben a fővárost folytonos remegésben tartott Duna árjának pusztításai ellen biztosítja. [...]

Forrás: BFL IV.1303.f. XI.200/1871. Magyar nyelvű díszoklevél-fogalmazvány

BUDAPEST

MUNKÁCSY MIHÁLY

festőművész

Adományozás: 1882. II. 22.

Jogcím: [...] felülmulthatatlan művészetének hatalmával a magyar nemzetnek a külföld előtt szerzett jó hírneve körüli érdemeinek elismeréséül, s a fővárosnak Ő irányában táplált tisztelete kifejezéséül [...] egyszersmind azon óhajának ad kifejezést, hogy [...] nagy műve: „Krisztus Pilátus előtt” című festmény a nemzet számára megszereztesse [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 140/1882. kgy.

SIMOR JÁNOS

hercegprímás

Adományozás: 1886. VI. 23.

Jogcím: [...] áldozárrá avatásának 50 éves jubileuma alkalmából az egyház, a haza és főváros irányában szerzett hervadhatatlan érdemei elismeréséül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 613/1886. kgy.

BAROSS GÁBOR

kereskedelmi miniszter

Adományozás: 1891. II. 18.

Jogcím: [...] a közlekedésügy terén eszközölt alkotásai és reformművei, továbbá a hazai ipar és kereskedelem előmozdítása körül kifejtett tevékenysége által az egész ország, különösen pedig a főváros irányában szerzett hervadhatatlan érdemei elismeréséül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 184/1891. kgy.

KOSSUTH LAJOS

politikus

Adományozás: 1892. IX. 14.

Jogcím: Tekintve, hogy Kossuth Lajos neve elválaszthatatlanul egybe van forrva a magyar nemzeti alkotmányos szabadságának visszanyerésére irányuló nemzeti törekvésekkel; tekintve, hogy Kossuth Lajosban a lángoló hazaszeretetnek és nemzete üdvének élt hazafit látja a nemzet összessége, kinek hervadhatatlan érdemei a történelem lapjaira örök betűkkel vésvek be; tekintve, hogy Kossuth Lajos Budapest főváros fejlődése körül is a negyvenes években, különösen pedig 1848-ban elévülhetlen érdemeket szerzett, a közgyűlés a midőn lelkesült éljenzéssel rója le a törhetetlen hűség és legbensőbb alattvalói szeretet adóját a legalkotmányosabb Uralkodó I. Ferenc József Magyarország koronás királya iránt, kinek áldásos uralkodása az alkotmányos szabadság virágzásának korszaka –, a tett indítványt szótöbbséggel elfogadja s Kossuth Lajost Budapest fő- és székesváros díszpolgárává megválasztja. [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 830/1892. kgy.

JÓKAI MÓR

író

Adományozás: 1893. III. 22.

Jogcím: [...] 50 éves írói jubileuma alkalmából [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 288/1893. kgy.

WEKERLE SÁNDOR

miniszterelnök

Adományozás: 1894. VI. 6.

Jogcím: [...] a haza és a székes főváros fölvirágoztatása körül szerzett hervadhatatlan érdemei elismeréséül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 640/1894. kgy.

KAMERMAYER KÁROLY

korábbi polgármester

Adományozás: 1896. XI. 4.

Jogcím: [...] a főváros felvirágoztatása körül szerzett s a maradandó alkotások egész sorozatában nyilvánuló hervadhatatlan érdemeit különösen is méltányolni kívánván [díszpolgárrá választja, aki] közpályáján mindig, de főleg polgármesterségének 23 éve alatt kizárólag csakis a közérdek javára s a főváros érdekében kifejtett fáradhatlan, közhasznú, önzetlen és sikerdús működésért legteljesebb elismerését és legbensőbb hálás köszönetét mai ülése jegyzőkönyvében kifejezni és megörökíteni határozza. [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 1315/1896. kgy.

BÁNFFY DEZSŐ báró

miniszterelnök

Adományozás: 1898. XI. 16.

Jogcím: [...] A haza és a nemzet körül szerzett kiváló és maradandó érdemeiről Budapest székes főváros közönsége sohasem tagadta meg azon méltányló elismerést, melyet az igaz és nagy érdemért minden polgár készséggel nyújt. Lelkesedéssel és örömtelt szívvel róttuk le elismerésünket, ha a haza és a nemzet körül szerzett maradandó érdemek a fővárosnak tett nagy szolgálattal voltak kapcsolatosak. [...] a nemzetnek és a trónnak, a hazának és a fővárosnak tett nagy szolgálatai jutalmául és elismeréséül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 1318/1898. kgy.

FEJÉRVÁRY GÉZA báró

honvédelmi miniszter

Adományozás: 1901. VI. 17.

Jogcím: [...] tekintettel azokra az elévülhetetlen szolgálatokra, a melyeket [nevezett] háboruban és békében egyaránt a trónnak és nemzetnek tett; tekintettel különösen azokra a maradandó érdemekre, melyeket ő a honvédség újjáalakítása, a katonai nevelés terén táplált nemzeti óhajoknak megvalósítása körül szerzett [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 755/1901. kgy.

KLÉH ISTVÁN

törvényhatósági bizottsági tag

Adományozás: 1907. I. 9.

Jegycím: [...] a ki a főváros közügyeit közel félszázadon át lelkes szeretettel, önzetlen odaadással és lankadatlan buzgalommal szolgálta, polgári erényei elismerésül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 81/1907. kg.

IFI. ANDRÁSSY GYULA gróf

leköszönt belügyminiszter

Adományozás: 1910. II. 3.

Jegycím: [...] a belügyminiszterségének tartama alatt a székesfőváros irányában szerzett elévülhetetlen érdemeinek elismerésül [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 260/1910. kg.

VÁZSONYI VILMOS

választójogügyi miniszter

Adományozás: 1918. I. 23.

Jegycím: [...] a haza és a székesfőváros körül szerzett hervadhatatlan érdemeiért, hazafias hálája és polgári tisztelete bizonyosságul [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 73/1918. kg.

APPONYI ALBERT gróf

politikus

Adományozás: 1921. III. 16.

Jegycím: [...] ez az indítvány részletesebb megokolásra nem szorul [ám] [...] hazánkban ez a providenciális államférfia [idén 75 éves] s a jövő esztendőben lesz félszázada annak, hogy a közélet terére lépett. Magyarország fővárosa tehát megbocsáthatatlan késedelembe esnék, ha polgársága nem idejekorán nyújtana felé a polgári elismerés legszebb koszorúját. [...] lehetetlen a legmélyebb megindulás és hála érzete nélkül elhaladnunk amellett a tény mellett, hogy abban az időben, amikor Csonka-Magyarország a legkétségbeejtőbb helyzetben volt, a patriárcha-korban levő államférfiú volt az, aki az elcsüggedt nemzetbe reményt és bizalmat öntött; aki megküzdve

közönnyel, elfogultsággal és gyűlölettel, a győzők aeropája előtt megvédelmezte a haza elévülhetetlen jogait, s aki legutóbb is, a népszövetség ligájának nemzetközi uniójában, majd a genfi egyetem aulájában fényes szellemi fölényrel mutatott rá arra, hogy ezeréves nemzetünknek a népek nagy családjában méltó helyre van igénye. Az egész nemzet megindultan leste lánglelkű apostolának minden szavát az európai közvélemény előtt, mert érezte, hogy vágyainak és törekvéseinek, igazainak és jogainak ő a leghivebb és legméltóbb szószólója. Apponyi Albert mindig büszkén vallotta magát budapesti polgárnak; hadd legyen Budapest is büszke arra, hogy Apponyi Albertet díszpolgárának vallhatja.

Forrás: BFL IV.1403.a. 316/1921. kg.

HERCZEG FERENC

író

Adományozás: 1933. XII. 20.

Jegycím: [...] egyhangú lelkesedéssel Herczeg Ferencet, a Magyar Revíziós Liga elnökét Budapest székesfőváros díszpolgárainak sorába iktatja [...]

Forrás: BFL IV.1403.a. 372/1933. kg.

SZTÁLIN, JOSZIF VISSZÁRJONOVICS

politikus

Adományozás: 1947. XI. 7.

Jegycím: A közgyűlés amidőn a mult tanulságaiba elmélyült lélekkel emlékezett meg arról az egyedülálló eredményeiben messze mutató munkáról, amit a magyar ügy jóakarató barátjának, a Szovjetunió felvirágoztatásában elvégzett, amit ott a demokrácia és az emberi együttélés új formáinak megkeresésében kiküzdött s amivel végül, mint az országunkat elnyomó idegen zsarnokság örök, elvi ellenfele, az új demokratikus eszmék után áhítozó magyar nép felszabadításában a legnagyobb részt vállalta, s ebben egyúttal a magyar fővárosnak új, emelkedett célok felé törekvő szabad életét is lehetővé tette [...]

Forrás: BFL XXI.503.a. 486/1947. kg.

"FREEMEN OF BUDAPEST"

SUMMARY

The relationship between the decreasing importance of the old type of citizenship, which had existed under feudalism, and the increasing significance of the *citizenship given gratis*, as well as the distinction of *honorary freeman* seems to be evident in the first half of the last century. As the importance of the old type of citizenship declined, the latter two, as a kind of compensation, were granted more often. The citizenship given gratis was usually conferred on inhabitants for some special service to the city.

This type of honor seems to have been closely tied to the interests of the city. It had existed during the feudal period before 1848 as a way of obtaining citizenship. Granting the distinction of honorary freeman had also existed under feudalism, and it was retained in the modern period after the unification of Pest and Buda. On some occasions direct political considerations characterized the donation of the title of honorary freeman. After the suppression of the Revolution of 1848 prominent supporters of the Habsburgs gained the distinction. For Hungarian patriots these conferments signified oppression, while the ruling house saw them as a way of providing greater unity for the empire. Between 1867 and 1947 the prize was often awarded on the basis of political motives, national interest, and for cultural contributions. The aldermen of Budapest believed that the city should serve as the center of the Hungarian part of the empire, and gave the title of honorary freeman to ministers, writers and artists, whose activities were only in part connected to the capital. Obvious political interest revealed itself again at the dawn of the Communist era in 1947, when I. V. Stalin was decorated with the award.

TÖRVÉNYHOZÁS ÉS VALÓSÁG

NÉPOKTATÁS A FŐVÁROSBAN 1868–1880.

1. AZ ELŐZMÉNYEK

MOZAIKOK A MAGYAR POLGÁRI KÖZOKTATÁS TÖRTÉNETÉBŐL

Az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis* – mely az oktatás állami szabályozásának első kísérletét jelentette, – már magában hordozta egy gyökeresen új szemlélet csíráit, mely szerint az ország műveltségi és gazdasági fejlettségi szintje között szoros összefüggés áll fenn. A korábbi évszázadokban elegendőnek tűnt, ha az egyház által közvetített – elsődlegesen a szertartásokhoz szükséges – tudásanyag birtokába kerülnek az alsóbb néposztályok. A szűkkörű művelt réteg utánpótlása is nagyrészt egyházi keretek között folyt, s bár a képzési formák nem nélkülöztek bizonyos nyitottságot, a bejutás esélyei a vezető rétegek gyermekei számára lényegesen kedvezőbbek voltak.

Az 1848-ig eltelt közel háromnegyed évszázad során azonban sem a politikai, sem a gazdasági feltételek nem tették lehetővé az általános népoktatás bevezetését, melyet e közbelső időszakban az osztrák állam a maga részéről éppúgy sürgetett, mint az ellenkező előjelű magyar reformmozgalom.

Az áprilisi törvények nyomán létrejött felelős magyar kormány közoktatásügyi minisztere – Eötvös József – mindenekelőtt ezt a feladatot akarta megoldani. Szükségessé vált ez azért is, mert a polgári jogegyenlőség kodifikálásával az oktatásról, illetve az ezzel kapcsolatos állami feladatokról alkotott radikálisabb nézeteknek teret kellett kapniok az állami politikában. Érvényesülését mindenekelőtt maga Eötvös sürgette. „Századunkban az anyagi érdekek kifejtése anélkül, hogy egyszersmind a nép kimíveltetése eszközöltetné, a lehetetlenségek közé tartozik;¹ ...az iparnak fő eszköze az ember, nem anyagi ereje, mely napjainkban erőművek által pótoltatik, hanem értelmi tehetségei által.”²

1848 júliusában nyújtotta be törvényjavaslatát az elemi oktatásról. Elrendeli a tankötelezettséget – fiúk számára 12, lányoknak 10 éves korig –, meghatározza a kötelező tantárgyak körét, de fenntartja az iskolaállítás szabadságát felekezetek és magánosok számára is. A tervezetből világosan tükröződik a szándék, hogy az iskolák idővel az egyes települések, illetve az állam kezelésébe menjenek át. Jelentősen korlátozza a felekezeti iskolák támogatását, s a vegyes vallású települések lakóit is arra ösztönzi, hogy közös iskolát hozzanak létre, ahol az oktatás ingyenes. Eötvös részletesen foglalkozott az állami felügyelet kérdésével. Az első – sokszor visszatérő – kérdés: van-e joga az államnak arra, hogy kényszerítse polgárait gyermekeinek iskoláztatására? A liberális eszmerendszer egyértelmű igennel felel a kérdésre, hiszen az államnak a gyermekek érdekeit is képviselnie kell – akár a szülőkkel szemben is.

Ha azonban az államnak joga van a kényszerhez, akkor ingyenessé kell tennie az oktatást, a fedezetéről pedig általános adóztatás révén gondoskodik. Ebből természetesen adódik a felügyelet joga is, melyet legcélszerűbben a helyi lakosság révén gyakorolhat; ezzel a közvetlen érdekelttség mellett az önkormányzat is biztosított.³

Az Eötvös által képviselt álláspont elméletileg kifogástalan, csak akkor válik problematikus, amikor szembesítjük a valósággal. Világos volt ugyanis, hogy az állam nem lesz képes anyagi fedezetet biztosítani az iskolák fenntartásához, ezért a kívánt célt a távoli jövőbe kell helyezni.